М. І. Свістунова, Г. К. Ціванова

ГІСТАРЫЧНАЯ МАРФАЛОГІЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Матэрыялы для практычных
заняткаў студэнтаў
філалагічных спецыяльнасцей

У дзвюх частках

Частка 1

ІМЕННЫЯ ЧАСЦІНЫ МОВЫ

МІНСК
2008

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ
ФІЛАЛАГІЧНЫ ФАКУЛЬТЭТ
Кафедра гісторыі беларускай мовы

М. І. Свістунова, Г. К. Ціванова

ГІСТАРЫЧНАЯ МАРФАЛОГІЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Матэрыялы для практычных
заняткаў студэнтаў
філалагічных спецыяльнасцей

У дзвюх частках

Частка 1

ІМЕННЫЯ ЧАСЦІНЫ МОВЫ

МІНСК
2008

УДК 811.161.3’366’0(075.8)
ББК 81.2 Беи
С 24

Рэкамендавана
навукова-метадычным саветам
філалагічнага факультэта БДУ
23 студзеня 2008 г., пратакол № 5;
кафедрай гісторыі беларускай мовы
філалагічнага факультэта БДУ
16 студзеня 2008 г., пратакол № 6

Р э ц э н з е н т
кандыдат філалагічных навук дацэнт
Беларускага дзяржаўнага педагагічнага
універсітэта імя Максіма Танка *М. М. Круталевіч*

Свістунова, М. І.
С24 Гістарычная марфалогія беларускай мовы: матэрыялы для практычных заняткаў студэнтаў філал. спец. У 2 ч. Ч. 1 : Іменныя часціны мовы / М. І. Свістунова, Г. К. Ціванова. – Мінск : БДУ, 2008. – 65 с.

Дапаможнік прызначаны для аўдыторнай і самастойнай работы студэнтаў пры вывучэнні раздзела марфалогіі ў межах курса гістарычнай граматыкі беларускай мовы. Прапанаваныя заданні могуць выкарыстоўвацца таксама для падрыхтоўкі да тэсціравання ў САП E-University.

УДК 811.161.3’366’0(075.8)
ББК 81.2 Беи

© Свістунова М. І., Ціванова Г. К., 2008
© БДУ, 2008

НАЗОЎНІК

Катэгорыя роду назоўнікаў

ВАРЫЯНТ І

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Катэгорыя роду назоўнікаў у агульнаўсходнеславянскай мове з’яўлялася універсальнай граматычнай катэгорыяй.

A) так; B) не.

Заданне 2

Запішыце словы, з дапамогай якіх вызначаецца род падкрэсленага назоўніка:

ащели не имашь чимъ заплатити, и ꙗкий бы то был^s^ дивъ во^з^мет ли одеждꙋ с коморы твоеꙗ (Скар., ПС, 34 б).

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

Богъ великии сил^s^ныи и с^s^трашныи, он^s^же не зрить на лица и ни примаеть даровъ, чинѧи сꙋдъ сироте и вдовици, и люб#и пришельца (Скар., ДЗ, 24 б).

Падкрэсленае слова з’яўляецца назоўнікам роду

A) ніякага; B) жаночага; C) мужчынскага; D) агульнага.

Заданне 4

Выберыце правільны адказ:

о ономъ Юлiꙋшꙋ, цѣсарꙋ Римскомъ, читаемо: же егда речъ посполитꙋю Римскꙋю зневолилъ и въ великой части свѣта монархою зосталъ… (Апокр., 47).

Падкрэсленае слова з’яўляецца назоўнікам роду

A) ніякага; B) жаночага; C) мужчынскага; D) агульнага.

Заданне 5

*Адзначце ўсе назоўнікі, якія ў старажытнасці змянілі жаночы род на мужчынскі ў сувязі з пераходам з тыпу скланення на *ĭ ў тып скланення на *ŏ/*jŏ:*

A) вугаль; B) далонь; C) кужаль; D) летапіс; E) матыль; F) насып; G) палын; H) пыл.

Заданне 6

Назоўнік **ѳальшъ** *у старабеларускай мове мог выступаць як у мужчынскім, так і ў жаночым родзе. Вызначце род гэтага назоўніка ў дадзеным кантэксце:*

ради бы есте тотъ ꙗвныи блuдъ свои, же есте в домu геретическомъ советовали, чымъ кольвекъ покрыли а ижъ правды не стало, **<u>fальшомъ</u>** **нароблѧють,** (Справ. апіс., **Λ**).

A) мужчынскі; B) жаночы.

Заданне 7

Падкрэслены назоўнік запішыце ў назоўным склоне адзіночнага ліку:

Протожъ ты [Каін] **прокл#т^{s} бꙋдеши на земли еже ^вер^{s}зе uста сво# и прин#ла кровь брата твоего ^ рꙋкꙋ твои^{x}, егда делати бꙋдешъ ее не дасть тобѣ плодꙋ своего,** **<u>Хоронѧкою</u>** **и бегꙋномъ бꙋдеши на земли.** (Скар., КБ, 13 адв. – 14).

Заданне 8

Вызначце (запішыце адпаведныя літары) граматычны род і тып скланення падкрэсленага назоўніка ў дадзеным кантэксце:

[кажаны] **летаючи били на** **<u>тваръ</u>** **людскꙋю, некотории ꙋгризаючи носы, некотории ꙋши ꙋриваючи** (Алекс., 28).

Род:	Тып скланення:	
A) агульны;	E) *ŭ;	F) *ĭ;
B) мужчынскі;	G) *ā/*jā;	H) *ū;
C) жаночы;	I) *ŏ/*jŏ;	J) зычны.
D) ніякі.		

Заданне 9

Выберыце правільны адказ:

Перабудова шасцітыпнай сістэмы скланення назоўнікаў у трохтыпную звязана з развіццём катэгорыі

A) роду; B) ліку; C) склону; D) зборнасці; E) адушаўлёнасці.

Заданне 10

Некаторыя старажытныя назоўнікі маглі выступаць у формах мужчынскага і жаночага родаў, напрыклад, **носадъ – носада** *('лодка для перавозкі людзей і грузаў'). Пастаўце і запішыце абодва словы ў спрадвечнай форме назоўнага склону множнага ліку.*

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Катэгорыя роду назоўнікаў з’яўляецца

А) лексічнай; В) фармальна-граматычнай; С) формаўтваральнай.

Заданне 2

Запішыце словы, з дапамогай якіх вызначецца род падкрэсленага назоўніка:

той преднѣйшій бывъ <u>цѣль</u> – **оказанье невинности нашей, а выкроченья стороны противной** (Апокр., 215).

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

Кто же кормить <u>обжирце</u> сеи срамоту чинить отцу своему (Скар., ПС, 42 б).

Падкрэсленае слова з’яўляецца назоўнікам роду

А) агульнага; В) мужчынскага; С) жаночага; D) ніякага.

Заданне 4

Выберыце правільны адказ:

Ведаешъ и самъ, же <u>патриаръха</u> Ияковъ не за Лию, але за Рахелю такъ долго служилъ и трудилъся; (Пацей, Адказ клірыку Астр., 484).

Падкрэсленае слова з’яўляецца назоўнікам роду

А) мужчынскага; В) жаночага; С) ніякага; D) агульнага.

Заданне 5

*Адзначце ўсе назоўнікі, якія ў старажытнасці змянілі жаночы род на мужчынскі ў сувязі з пераходам з тыпу скланення на *ĭ ў тып скланення на *ŏ/*jŏ:*

А) боль; В) даль; С) джала; D) жаль; Е) ка́шаль;
F) мазоль; G) паркаль; Н) подпіс.

Заданне 6

Назоўнік **жаль** *у старабеларускай мове мог выступаць як у жаночым, так і ў мужчынскім родзе. Вызначце род гэтага назоўніка ў дадзеным кантэксце:*

Грекове не постятъ суботы на памятку оного вѣчного шабату, то естъ отпочыненья въ царествіи небесномъ; а Рымляне постятъ

сꙋботы на памяткꙋ <u>жалю</u> и плачꙋ оного апостоловъ Хрыстовыхъ, для погребенья Христова. (Гарм., 54-Ов).

А) жаночы; В) мужчынскі.

Заданне 7

Падкрэслены назоўнік запішыце ў назоўным склоне адзіночнага ліку:

птоломѣи воевода радоꙋ и^{х} алексан^{д}роꙋ сказалъ. алексан^{д}ръ же то слышавъ <u>воискоꙋ</u> свою к собѣ призвавъ (Алекс., 1 б).

Заданне 8

Вызначце (запішыце адпаведныя літары) граматычны род і тып скланення падкрэсленага назоўніка ў дадзеным кантэксце:

оные пророческіе слова, коль сла^{д}ка <u>гортани</u> моемȣ, слѡвеса твоѧ паче меда оꙋстѡ^{м} мои^{м} (Карп., тыт.).

Род:	Тып скланення:	
A) агульны;	E) *ŭ;	F) *ū;
B) мужчынскі;	G) *ā/*jā;	H) *ŏ/*jŏ;
C) жаночы;	I) *ĭ;	J) зычны.
D) ніякі.		

Заданне 9

Выберыце правільны адказ:

Перабудова шасцітыпнай сістэмы скланення назоўнікаў у трохтыпную звязана з развіццём катэгорыі

А) склону; В) роду; С) ліку; D) зборнасці; Е) адушаўлёнасці.

Заданне 10

Некаторыя назоўнікі ў старажытнасці маглі выступаць у формах мужчынскага і жаночага родаў, напрыклад, **комодъ** – **комода** *('від мэблі'). Пастаўце і запішыце абодва словы ў спрадвечнай форме назоўнага склону множнага ліку.*

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Катэгорыя роду назоўнікаў заўсёды выражаецца ў

А) канчатках дапасаваных слоў;

В) склонавых канчатках;

С) лексічным значэнні.

Заданне 2

Запішыце слова, з дапамогай якога вызначаецца род падкрэсленага назоўніка:

И <u>подписъ</u> тутъ естъ васъ некоторыхъ шляхты Волынское, на которую тутъ смотрымъ, черезъ пана Малинъского прынесеный, указуемъ (Саб. Бер., 6 адв.).

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

Гды приsде ^ вѣка Азs wка"нна# <u>калѣка</u> жем што могъ позыскати и мало здѣ постpадати (Зб. 107, 111).

Падкрэсленае слова з'яўляецца назоўнікам роду

A) жаночага; B) ніякага; C) мужчынскага; D) агульнага.

Заданне 4

Выберыце правільны адказ:

Хоть апостоломъ, хоть <u>евангелистою</u>, хоть пророкомъ, хоть и чимъ колвекъ иншимъ есь… (Апокр., 197 адв.).

Падкрэсленае слова з'яўляецца назоўнікам роду

A) агульнага; B) мужчынскага; C) жаночага; D) ніякага.

Заданне 5

*Адзначце ўсе назоўнікі, якія ў старажытнасці змянілі жаночы род на мужчынскі ў сувязі з пераходам з тыпу скланення на *ĭ ў тып скланення на *ŏ/*jŏ:*

A) агонь; B) вопіс; C) вузел; D) каме́ль;

E) накіп; F) перапіс; G) рубель; H) цень.

Заданне 6

Назоўнік **стопьнь** *у старабеларускай мове мог выступаць як у жаночым, так і ў мужчынскім родзе. Вызначце род гэтага назоўніка ў дадзеным кантэксце:*

Якобы ч̃лвкъ вызволившыся а чистымъ и грѣха порожнимъ будучи, <u>стопня</u> досконалства достuпилъ (Мак., 74).

A) жаночы; B) мужчынскі.

Заданне 7

Падкрэслены назоўнік запішыце ў назоўным склоне адзіночнага ліку:

А кгды речъ свою такую сконъчили, ихъ милость Панове послове призвали <u>казнодѣю</u>* корол" его милости велебъного отца (Петра) Скаргу (Саб. Бер., 13 – г). (*святар, які выступае з казаннем, прапаведнік).

Заданне 8

Вызначце (запішыце адпаведныя літары) граматычны род і тып скланення падкрэсленага назоўніка ў дадзеным кантэксце:

А если бы кто, покой посполитый взрушаючи, упорне а своволне <u>розрꙋхъ</u> "кій вщиналъ, – тогды абысте... намъ о томъ знати давали конечне (Апокр., 32).

Род:	Тып скланення:	
A) жаночы;	E) *ŭ;	F) *ĭ;
B) ніякі;	G) *ū;	H) *ŏ/*jŏ;
C) мужчынскі;	I) *ā/*jā;	J) зычны.
D) агульны.		

Заданне 9

Выберыце правільны адказ:

Перабудова шасцітыпнай сістэмы скланення назоўнікаў у трохтыпную звязана з развіццём катэгорыі

A) адушаўлёнасці; B) зборнасці; C) склону; D) ліку; E) роду.

Заданне 10

Некаторыя назоўнікі ў старажытнасці маглі выступаць у формах мужчынскага і жаночага родаў, напрыклад, **паперъ – папера**. *Пастаўце і запішыце абодва словы ў спрадвечнай форме назоўнага склону множнага ліку.*

Катэгорыя ліку назоўнікаў

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Граматычная катэгорыя ліку выражала значэнні адзінкавасці, парнасці, множнасці ў:

A) праславянскай, агульнаўсходнеславянскай і старабеларускай мове;

B) індаеўрапейскай мове-аснове, праславянскай і агульнаўсходнеславянскай мове;

C) агульнаўсходнеславянскай, старабеларускай і новай беларускай мове.

Заданне 2

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У большасці славянскіх моў парны лік назоўнікаў як асобны самастойны структурны кампанент граматычнай катэгорыі ліку знік. У сучаснасці ў змененым выглядзе ён ужываецца толькі ў мове

A) балгарскай; B) лужыцкай; C) македонскай; D) польскай;
E) сербскай; F) славацкай; G) славенскай; H) украінскай;
I) харвацкай; J) чэшскай.

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

ѡсадили теж [ж] два быки ѡкрꙋтные, которым [м] теж [ж] ѡгон [н] з гꙋбы шол [л] (Бельск., 78).

Падкрэслены назоўнік выступае ў форме ліку

A) множнага; B) парнага; C) адзіночнага.

Заданне 4

Назоўнік, пададзены ў дужках, пастаўце ў патрэбнай форме. Запішыце атрыманую граматычную форму гэтага назоўніка:

и рече Ноеммин̾ь обѣма (сноха) своима идѣта оуба и възвратитасѧ кажждо в дом [м] ѿца своего (Астр. Бібл., Руф, 1).

Заданне 5

Прапанаваныя агульнаўсходнеславянскія назоўнікі пастаўце ў форме назоўнага склону парнага і множнага лікаў. Пад адпаведнымі літарамі запішыце атрыманыя пары слоў: A) **даръ**; B) **кусъкъ**; C) **око**.

Заданне 6

Выберыце сказ, у якім падкрэсленая форма назоўніка паходзіць са старажытнай формы давальна-творнага склону парнага ліку:

A) Гаварыць далей з дзедам не было ніякага толку, і я, бразнуўшы дзвярыма, што аж затрымцелі ў вокнах шыбы, выйшаў. (Б.Сачанка);

B) Астравок з дарослымі і дзецьмі падобны быў на Ноеў каўчэг: усялякай пачвары па пары – кошкі, сабакі, пеўні, куры. (В.Казько);

C) Усхваляваны гэтым, я з радасцю і ўжо з адчуваннем нейкай асабістай перамогі адшукваю вачамі ўчарашнюю маладую па́ру. (М.Ракітны).

Заданне 7

Выберыце сказ, у якім падкрэсленая форма назоўніка паходзіць з адпаведнай формы творнага склону множнага ліку назоўнікаў з былой асновай на $*\bar{a}/*j\bar{a}$:

A) Алена аднімае далонь ад вачэй і гарачымі бяссоннымі вачыма пазірае ў прарэз дзвярэй на заліты святлом месяца шчарбаты плот, на бярозу пры веснічках. (І.Мележ);

B) Жоны заплакалі рускія ў жальбах нябылых:
“Ўжо нам ні мысляй памысліць мужоў сваіх мілых,
Ані падумаць думай, ні вочмі сваімі
Іх азіраць на пуховай пасцелі жывымі. …” (Я.Купала).

C) Чырвонае карзно-плашч, пераломленае складкамі, здавалася на Войшалку чорным манаскім уборам, глыбокія цені ляжалі пад вачамі – цяпер тужлівымі, пакутнымі, але адначасна і прыязнымі да яе. (В.Іпатава);

Заданне 8

Выберыце правільны адказ:

Старая ўзіраецца ў прыехаўшых людзей, узіраецца да болю ўваччу. (М.Лынькоў).

Падкрэсленае слова паходзіць са старажытнага назоўніка парнага ліку склону

A) назоўна-вінавальна-клічнага;
B) родна-меснага;
C) давальна-творнага.

Заданне 9

Выберыце правільны адказ:

Сучасныя формы назоўнага склону множнага ліку вушы, калені, плечы паходзяць з адпаведных старажытных формаў ліку

A) адзіночнага; B) множнага; C) парнага.

Заданне 10

Выберыце правільны адказ:

Уз’ал’і̋ мы з май̋ім чалав’е́кам м’е́н’шан’кіх на ру́к’і, а бо́л’шан’к’ійа пабра́л’і хустк’е́, закруц’і̋л’іс’а, і стайімо́ ў ха́ц’і. (Нізы, Слонім. р-н // Бел. дыялектал. (хрэст.), с. 209).

Канчатак падкрэсленай дыялектнай формы, якая бытуе ў некаторых гаворках Гродзеншчыны, з’яўляецца рэфлексам старажытнай флексіі **h**:

A) Н.-В. скл. парнага ліку назоўнікаў ніякага роду з асновай на *ŏ;
B) Н.-В.скл. парнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *ā;
C) Н. скл. множнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *jā;
D) В. скл. множнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *jā.

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Граматычная катэгорыя ліку выражала значэнні адзінкавасці, парнасці, множнасці ў:

A) індаеўрапейскай мове-аснове, праславянскай і агульнаўсходнеславянскай мове;

B) праславянскай, агульнаўсходнеславянскай і старабеларускай мове;

C) агульнаўсходнеславянскай, старабеларускай і новай беларускай мове.

Заданне 2

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У большасці славянскіх моў парны лік назоўнікаў як асобны самастойны структурны кампанент граматычнай катэгорыі ліку знік. У сучаснасці ў змененым выглядзе ён ужываецца толькі ў мове

A) чэшскай; B) харвацкай; C) украінскай; D) славенскай;
E) славацкай; F) сербскай; G) польскай; H) македонскай;
I) лужыцкай; J) балгарскай.

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

ѵкрадено в тот часъ два <u>котлы</u> медзяных (АВК, XXXIX, 203, 1579).

Падкрэслены назоўнік выступае ў форме ліку

A) адзіночнага; B) множнага; C) парнага.

Заданне 4

Назоўнік, пададзены ў дужках, пастаўце ў патрэбнай форме. Запішыце атрыманую граматычную форму гэтага назоўніка:

Єстли же будет^{s} пра межи (человѣкъ) двема, и досмотрать того сѵдьи... (Скар., ДЗ, 47).

Заданне 5

Прапанаваныя агульнаўсходнеславянскія назоўнікі пастаўце ў форме назоўнага склону парнага і множнага лікаў. Пад адпаведнымі літарамі запішыце атрыманыя пары слоў: A) **пирогъ**; B) **пиръ**; C) **небо**.

Заданне 6

Выберыце сказ, у якім падкрэсленая форма назоўніка паходзіць са старажытнай формы давальна-творнага склону парнага ліку:

A) Але вось нейкае далёкае храбусценне, занадта яшчэ далёкае, каб быць небяспекай, насцярожвае ласіху. Вось яна стрыганула вушамі, вось наставіла прыгожую морду. (У.Караткевіч);

B) За прыгажосцю ў гэтым свеце палююць гэтак жа, як і за грашыма, за ўладай, за задавальненнямі. (В.Іпатава);

C) Сцежка ад варотцаў была галоўным ходам, па якім хадзілі і, відаць, ездзілі калясьмі. (М.Ракітны).

Заданне 7

*Выберыце сказы, у якіх падкрэсленая форма назоўніка паходзіць з адпаведнай формы творнага склону множнага ліку назоўнікаў з былой асновай на *ā/*jā:*

A) У вёску, калі вярнуліся нашы, ён [Юрка] бег ужо з лесу сам, несучы за плячыма ў торбачцы разам з сухарамі і падарункі партызан – выразаныя з кары лодачкі, караблікі, скрыначкі… (Б.Сачанка);

B) А вось сяду на свайго службовага буланчыка ды паеду – нават плячамі адчуваю, што моцна сяджу! (М.Ракітны);

C) Так шчыра з ёю ўзяліся дарэчы мы;
Яна ўсё тчэ, а я сучу,
І ўкрадкаю любуюсь яе плечамі,
За белымі грудзьмі сачу. (Я.Купала).

Заданне 8

Выберыце правільны адказ:

Гарбаносы з хітрым і радасным бляскам уваччу паглядзеў на жанчыну. (К.Чорны).

Падкрэсленае слова паходзіць са старажытнага назоўніка парнага ліку склону

A) давальна-творнага;

B) назоўна-вінавальна-клічнага;

C) родна-меснага.

Заданне 9

Выберыце правільны адказ:

Сучасныя формы назоўнага склону множнага ліку вушы, калені, плечы паходзяць з адпаведных старажытных формаў ліку

A) парнага; B) множнага; C) адзіночнага.

Заданне 10

Выберыце правільны адказ:

Майе́ с’астрэ́ ўц’акл’і́ ад н’е́мцаў, а йа асто́ўс’а пры бац’ко́х с са́май мало́чшай с’астро́й М’іхал’і́най. (Куляўцы́, Шчуч. р-н // Бел. дыялектал. (хрэст.), с. 196).

Канчатак падкрэсленай дыялектнай формы, якая бытуе ў некаторых гаворках Гродзеншчыны, з’яўляецца рэфлексам старажытнай флексіі **ѣ**:

A) Н. скл. множнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *jā;

B) В. скл. множнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *jā;

C) Н.-В. скл. парнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *ā;

D) Н.-В. скл. парнага ліку назоўнікаў ніякага роду з асновай на *ŏ.

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Граматычная катэгорыя ліку выражала значэнні адзінкавасці, парнасці, множнасці ў:

A) праславянскай, агульнаўсходнеславянскай і старабеларускай мове;

B) агульнаўсходнеславянскай, старабеларускай і новай беларускай мове;

C) індаеўрапейскай мове-аснове, праславянскай і агульнаўсходнеславянскай мове.

Заданне 2

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У большасці славянскіх моў парны лік назоўнікаў як асобны самастойны структурны кампанент граматычнай катэгорыі ліку знік. У сучаснасці ў змененым выглядзе ён ужываецца толькі ў мове

A) славацкай; B) балгарскай; C) чэшскай; D) лужыцкай;

E) македонскай; F) харвацкай; G) польскай; H) украінскай;

I) сербскай; J) славенскай.

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

тыє <u>дворцы</u> оба два я на сєбє держати маю (АВК, т. 36, с. 104).

Падкрэслены назоўнік выступае ў форме ліку

A) парнага; B) адзіночнага; C) множнага.

Заданне 4

Назоўнік, пададзены ў дужках, пастаўце ў патрэбнай форме. Запішыце атрыманую граматычную форму гэтага назоўніка:

ѡнаѧ маргаⷨка ... чаровныє поганскиє слова говорила, проклинала ѡбєма (рꙋка) назадъ кидала (Барк., 151 б).

Заданне 5

Прапанаваныя агульнаўсходнеславянскія назоўнікі пастаўце ў форме назоўнага склону парнага і множнага лікаў. Пад адпаведнымі літарамі запішыце атрыманыя пары слоў: A) **волъ**; B) **порогъ**; C) **коло**.

Заданне 6

Выберыце сказ, у якім падкрэсленая форма назоўніка паходзіць са старажытнай формы давальна-творнага склону парнага ліку:

A) Бацька напрануў дублёнку, надзеў дзіравыя валёнкі і прыстоіў, пакуль Клім вымаў з кішэні ключыкі, ножык, партманэцік з грашамі і старым пер'ем "рондо", каб не згубіць дабро ў лазні. (М.Гарэцкі);

B) Спыніўся, нібы штосьці прыпамінаючы. Утуліў галаву яшчэ глыбей у плечы, часцей заморгаў вачыма і ўсім целам павярнуўся назад. (В.Лапацік);

C) Мужчына быў год пад трыццаць, выключна высокі і добра складзены, з магутнымі пукатымі грудзьмі, трохі гарбаватай, калі сядзеў, спінаю і загарэлай шыяй. (У.Караткевіч).

Заданне 7

*Выберыце сказ, у якім падкрэсленая форма назоўніка паходзіць з адпаведнай формы творнага склону множнага ліку назоўнікаў з былой асновай на *ā/*jā:*

A) На яго [сад] цераз чысценькі прадаўгаваты дворык адчыненымі і зачыненымі дзвярамі паглядвалі хлявы, хлевушкі, свіран і другія "дробнаўласніцкія" гаспадарчыя хароміны. (М.Ракітны);

B) Прадсенне перад домам рымскага прэфекта ў Александрыі. Углыбі – рад калумнаў, за імі сцяна з адчыненымі насцеж дзвярмі, заслоненымі да палавіны падвязанай шнурам пурпуровай заслонай. (Я.Купала);

C) Падхапілася, тупнула абцасікам моднай туфелькі і, уся ў слязах, выбегла з кабінета, моцна ляпнуўшы дзвярыма. (Б.Сачанка).

Заданне 8

Выберыце правільны адказ:

Усё больш і больш пачынала балець у Антона ў душы і ўваччу стаялі то гаспадарка, то Наталля, то дзеці... (М.Ракітны).

Падкрэсленае слова паходзіць са старажытнага назоўніка парнага ліку склону

A) родна-меснага;

B) назоўна-вінавальна-клічнага;

C) давальна-творнага.

Заданне 9

Выберыце правільны адказ:

Сучасныя формы назоўнага склону множнага ліку вушы, калені, плечы паходзяць з адпаведных старажытных формаў ліку

A) множнага; B) адзіночнага; C) парнага.

Заданне 10

Выберыце правільны адказ:

А мы ўс’е́ пападв’а́звайам фартушк’е, кал’і н’ама́ фартушка́ – хустк’е, і ўс’е стайімо́ ў радо́чак. (Вялікія Жухавічы, Карэл. р-н // Бел. дыялектал. (хрэст.), с. 196).

Канчатак падкрэсленай дыялектнай формы, якая бытуе ў некаторых гаворках Гродзеншчыны, з’яўляецца рэфлексам старажытнай флексіі ѣ:

A) Н. скл. множнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *jā;
B) В. скл. множнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *jā;
C) Н.-В. скл. парнага ліку назоўнікаў ніякага роду з асновай на *ŏ;
D) Н.-В. скл. парнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *ā.

Катэгорыя склону назоўнікаў: адзіночны лік

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Адзначце ўсе назоўнікі, што мелі праславянскую аснову на зычны:

A) **врѣмꙗ**; B) **жребии**; C) **звѣрь**; D) **мати**; E) **медъ**; F) **сестра**;
G) **смѣхъ**; H) **стрѣмѧ**; I) **соль**; J) **хлѣбъ**.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Назоўнікі з асновай на шыпячыя *ж, ч, ш* першапачаткова скланяліся па варыянту

A) мяккаму; B) цвёрдаму; C) змешанаму; D) не скланяліся.

Заданне 3

Вызначце старажытны тып скланення падкрэсленага назоўніка:

былъ оу тебе ѡдинъ дѣтина. нашь горожѧнинъ (Грам. рыжан, 1300 г., 6).

A) *ŭ; F) на зычны (*en);
B) *ū; G) на зычны (*ent);
C) *ĭ; H) на зычны (*er);
D) *ŏ; I) на зычны (*es);
E) *ā; J) на зычны (*men).

Заданне 4

Адзначце ўсе сказы, у якіх падкрэслены рознаскланяльныя назоўнікі:

А) воевода и вси вельможи а иныи многие люди не могли дотиснутис# и жадали только бы видhти ег (Чэцця, 20 б);

В) И хлѣбаръ покладаетъ имъ хлѣбъ по-ряду и брашно, комуждо особно въ сосудахъ (Спісанне, 236 адв.);

С) Тэжъ ωпеку^{н} мае^{т} быти не ве^{л}ми зэшлы^{х} летъ не хоры^{s} алѣ ростропъны^{s} розу^{м}ны^{и} (Ст. 1566, раздз. 6, арт. а̃);

D) Будуть тежъ волни вси Полоцкіе мещане отъ мыта черезъ все великое княжество Литовское (РИБ, XXVII, 705, 1498);

Е) Вместо митрополита, правитель сынодu ары#нинъ "въныи. (Справ. апіс., Са̃).

Заданне 5

Выберыце правільны адказ:

ωте^{ц}... Ꙋпровади^{л} его за собою до ωгорода в которо^{м} было по^{л}но насѣꙗно маку (Рым., 796).

Падкрэслены назоўнік ужыты ў спрадвечнай форме роднага склону адзіночнага ліку:

А) так; В) не.

Заданне 6

Назоўнік волъ *пастаўце ў спрадвечнай форме давальнага склону адзіночнага ліку. Запішыце атрыманую словаформу.*

Заданне 7

Падкрэсленую словаформу запішыце з другасным, варыянтным канчаткам:

Єслижъ мы не W^{т}пuстимо, W^{т}пuщеніа тежъ не достuпимо: поневаж^{s} которою мѣрою мы мhримо, тоеюжъ и намъ W^{т}мhрено бuдетъ (Каліст, I, 30).

Заданне 8

Пастаўце назоўнік, пададзены ў дужках, у спрадвечнай форме меснага склону адзіночнага ліку. Запішыце атрыманую граматычную форму:

а ни которымъ дhломъ, ни у (лихо), а ни у добрh не отверечи ми с# корол" (АЮЗР, II, 102, 1386).

Заданне 9

Выберыце сказ, у якім падкрэслены назоўнік выступае са спрадвечнай флексіяй клічнага склону:

А) **Ц҃рь рече. <u>сивилло</u> повѣдаи ми ^кид@ еси тоѹ моѹⷣрость вз#ла хотеⷧ быⷯ того радъ вѣдати.** (Сівіла, p. 44);

В) **и рече к неꙵ ц҃рь. <u>сивилла</u> и почто еси сеⷨ працовала** (Сівіла, p. 20).

Заданне 10

Выпішыце назоўнік у клічнай форме:

Першым разочкам, господнім часочкам. Госпада Бога ўпрашаю, а Прачыстую мамку на помач прызываю. Святая господня, вялікая зара-заранiца, рабы божай (імя, хто замаўляе) памачніца, стань, Госпадзі, на помач, Прачыстая матка, на ратунак, ангелы, на радасць. Я, бабка, славамі, Господзь сваімі думамі… (БНТ, Замовы, с. 316).

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

*Адзначце ўсе назоўнікі, што мелі праславянскую аснову на *й:*

А) **верхъ**; В) **врѣмꙗ**; С) **жребии**; D) **звѣрь;** E) **медъ;**

F) **новость**; G) **низъ**; H) **свекры**; I) **сѹдии**; J) **юноша**.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Назоўнікі з асновай на заднеязычныя *г, к, х* першапачаткова скланяліся па варыянту

А) мяккаму; В) цвёрдаму; С) змешанаму; D) не скланяліся.

Заданне 3

Вызначце старажытны тып скланення падкрэсленага назоўніка:

по рожении <u>дитяти</u> не мает ся жена жаⷣное речы в домѹ доⷮкнѹти (Зб. 752, 530 б).

А) *jŏ;	F) на зычны (*en);
В) *jā;	G) на зычны (*ent);
С) *ŭ;	H) на зычны (*er);
D) *ū;	I) на зычны (*es);
E) *ĭ;	J) на зычны (*men).

Заданне 4

Адзначце ўсе сказы, у якіх падкрэслены рознаскланяльныя назоўнікі:

А) **С҃тыи ѡлексѣи быⷧ с҃нь евфимиѧноⷨ моѹжа прешлѧхетного <u>римлѧнина</u> оѹ домѹ цесарскоⷨ первыи** (Жыц. Ал., 1);

В) **Ѻ Галеріи <u>старостѣ</u> читаемъ, же коли передъ его длѧ пытаньѧ о вѣрѣ христіаньской Кіпріана было приведено, тыми словы его пыталъ** (Апокр., 140);

С) **мы паⷦ браⷮ" нине самого <u>законодавца</u> видимъ** (Чэцця, 115);

D) <u>печатари</u> и писары нашы, постерегаючы в томъ достоеⷩство и поваги маестатꙋ нашого... мають того пилновати (Ст. 1588, 21);

E) где насѣнье побожности сѣется, тамъ вⷥпосродкꙋ пшеници кꙋколь свой розⷥсѣваетъ <u>непрiатель.</u> (Адказ клірыку Астр., 5-в);

Заданне 5

Выберыце правільны адказ:

одно крило мѣло пѧт локот и досегало стены <u>домꙋ</u> (Бібл., 415).

Падкрэслены назоўнік ужыты ў спрадвечнай форме роднага склону адзіночнага ліку:

A) не; B) так.

Заданне 6

Назоўнік домъ *пастаўце ў спрадвечнай форме давальнага склону адзіночнага ліку. Запішыце атрыманую словаформу.*

Заданне 7

Падкрэсленую словаформу запішыце з другасным, варыянтным канчаткам:

сотвориⷧ: А҃гглов вѣтрами вихрами, снѣгами, грады, ледами, мразами, зимою, осенью, весною, и <u>жатвою</u>: такъже голосоми, громами и молнiей справючихъ (Хран., 1 б).

Заданне 8

Пастаўце назоўнік, пададзены ў дужках, у спрадвечнай форме меснага склону адзіночнага ліку. Запішыце атрыманую граматычную форму:

кгедимиⷩ... заночоваⷧ в катаⷬгаⷯ зо всиⷨ двороⷨ своиⷨ, на жеглищаⷯ мⷩнованыⷯ на (лꙋка*) свиⷩторозѣ ѿ свиⷩторога кн҃зѧ званоⷥ (Стрыйк., 537). (*лꙋка – выгіб берага; заліў, які ўтвараецца выгібам берага).

Заданне 9

Выберыце сказ, у якім падкрэслены назоўнік выступае са спрадвечнай флексіяй клічнага склону:

A) <u>сыне</u>, ты завше зо мною естесь (Ев. Кал., 86);

B) Болѣи над тые речи <u>сынꙋ</u> мои не пытайсѧ, делающемꙋ многие книги несть ни единаго конца, и частое мышление еⷭ телꙋ мꙋчение (Скар., Екл., 17 адв.).

Заданне 10

Выпішыце ўсе назоўнікі ў клічнай форме:

Госпаду Богу памалюся, святой матухне Прачыстай пакланюся. Прачыста маці да помачы стаці ў раба божага (імя) крыксаў, плаксаў, несаноты шаптаці.

Ідзі ты, крыксівіца, ідзі ты, плаксівіца, ідзі ты, несанота, ідзі ты, недрамота. Печ-матухно, калышы мае дзіцятухно. А стол-бацько, дазірай маё дзіцятко. За гарою крамяною бегла рэчка траскуча, піскуча, ляскуча… (БНТ, Замовы, с. 338).

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Адзначце ўсе назоўнікі, што мелі праславянскую аснову на зычны:
*Адзначце ўсе назоўнікі з асновай на *ĭ:*

A) **гость**; B) **гъртань**; C) **дꙗдꙗ**; D) **лодии**; E) **любы**;

F) **отроч#**; G) **печень**; H) **полочꙗнинъ**; I) **сынъ**; J) **ѹспехъ**.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Назоўнікі тыпу <u>каравай</u>, <u>край</u>, <u>ратай</u> першапачаткова скланяліся па варыянту

A) мяккаму; B) цвёрдаму; C) змешанаму; D) не скланяліся.

Заданне 3

Вызначце старажытны тып скланення падкрэсленага назоўніка:

Ворогила <u>ятровь</u> твоя до людѹ своего и до боговъ своихъ (Хран., 173).

A) *ĭ; F) на зычны (*en);
B) *ŭ; G) на зычны (*ent);
C) *ū; H) на зычны (*er);
D) *jā; I) на зычны (*es);
E) *jŏ; J) на зычны (*men).

Заданне 4

Адзначце ўсе сказы, у якіх падкрэслены рознаскланяльныя назоўнікі:

A) **речет емѹ <u>лютниста</u>, и для того жъ двоякоⁱ ми заплаты бѹдет потреба** (Зб. 259, 315 б);

B) **Пре сей миръ троѹдилиса дъбрии людиѥ. Ролфо. ис кашела биж҃ <u>дворꙗнинъ</u>. тоѹмаше смолнꙗнинъ ажбы миро былъ** (Грам. 1229);

C) **И к томѹ ꙗко сꙗ имамы заховати ко братїи своеи, ꙗко к <u>родителемъ</u>, ꙗко ко стареишимъ. ꙗко ко младшимъ, ꙗко ко немощнымъ, ꙗко ко иноверкомъ, и ꙗко ко всꙗкомѹ человекѹ** (Скар., Апост., 4 б);

D) **естли бы чл҃вкъ простого стани дрѹгого чоловека тежъ простого стани не <u>шлꙗхтича</u> на смерть забилъ** (Ст. 1588, 486);

Е) **Золотарꙋ ѡрганисте пꙋшкарꙋ … доⷭ҇лиде ковалю <u>столꙗрꙋ</u>, псарцꙋ возници, мꙋлꙗрꙋ шеⷡ҇цꙋ гончарꙋ, тыⷨ҇ всиⷨ҇ головщины по триⷣцати копъ грошеи, а навезки по три рꙋбли грошеи** (Ст. 1588, 488).

Заданне 5

Выберыце правільны адказ:

Забиⷧ҇ тєды П"сⷮ҇ вепра тлuстоⷢ҇ и боⷱ҇кu <u>медꙋ</u> насытиⷧ҇ на им"нины Wноⷢ҇ дhт"ти (Стрыйк., 604).

Падкрэслены назоўнік ужыты ў спрадвечнай форме Р. склону адз. ліку:

А) так; В) не.

Заданне 6

Назоўнік **вьрхъ** *пастаўце ў спрадвечнай форме давальнага склону адзіночнага ліку. Запішыце атрыманую словаформу.*

Заданне 7

Падкрэсленую словаформу запішыце з другасным, варыянтным канчаткам:

Wнъ же оуборздh всhⷣ на коⷩ҇ пошоⷧ҇ с малою <u>дроужиною</u> (Чэцця, 244).

Заданне 8

Пастаўце назоўнік, пададзены ў дужках, у спрадвечнай форме меснага склону адзіночнага ліку. Запішыце атрыманую граматычную форму:

Како Змиꙗ# прельстила женu Ѧ она "де ^ древа заповеданого и да мꙋжꙋ своемu. W (грехъ) иⷯ о кл#тⷭве божиеи на ниⷯ, И о выгнании ихъ обꙋдвꙋ з раю. (Скар., КБ, 13).

Заданне 9

Выберыце сказ, у якім падкрэслены назоўнік выступае са спрадвечнай флексіяй клічнага склону:

А) **Сего ради веселисѧ <u>юношо</u> во младости твоеи, и въ добрѣ да прѣбꙋдеть срⷣце твое во днехъ младости твоеѧ** (Скар., Екл., 16 адв.);

В) **Таⷦ҇же и докоⷩ҇ченіе того свhта еклисі#стиⷭ҇. мовиⷧ҇. веселис# <u>юноше</u> в молодости своей.** (Казанне Кір., 149).

Заданне 10

Выпішыце ўсе назоўнікі ў клічнай форме:

Стань ты, Божа маці, стань ты ў помачы рабы божай раджонай (імя) балячку шаптаці. Дзевяці балячок шаптаці, дзевяці прышчэвок шаптаці, дзевяці безвершніц шаптаці і тры балячкі шаптаці: і залезніца, і вэдова, і разава́. …Ты ж балячко, ты гарачко, розавая разавуха, васковая васкаўніца, ты сіняя ты сініца, ты вялікая паненко. Сіні на сіні цвет, рожа на рожы, красны на красны, белы на белы цвет. Я лозу капаю, рожу сею, а рожа не ўзышла, а з нагі (ці рукі) балячка пайшла. (БНТ, Замовы, с. 214).

Катэгорыя склону назоўнікаў: множны лік

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты са спрадвечнай флексіяй назоўнага склону множнага ліку:

A) **митрополитъ и владыкове вси, которые тые привиль# в рuкахъ своихъ мели, добре wтомъ ведали и зеzвол#ен# на то.** (Справ. апіс., B);

B) **а дрүгіє, яко простакове, толко на повѣсть людскүю, не вѣдаючы писма, үпорнымъ помагаютъ.** (Унія, 31-**S**г);

C) **послове зъ розныхъ краевъ были** (Апокр., 9);

D) **Ноевы сыновѣ* роз^{s}множилис# в^{s} великии народы по потопһ на земли** (Скар., КБ, 21 адв.) (* тут **һ** выступае замест є).

Заданне 2

Прапанаваныя назоўнікі мужчынскага роду пастаўце ў форме назоўнага склону множнага ліку. Пад адпаведнымі літарамі запішыце атрыманыя словаформы: A) **патріархъ**; B) **даръ**; C) **лебедь**.

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

Камяке – тоўчаная бульба, будзям есці камяке з малаком. (Данілавічы, Дзярж. р-н // СБГП-ЗБ, т. 2, с. 393).

Канчатак падкрэсленай дыялектнай формы, якая бытуе ў некаторых цэнтральных і паўднёва-заходніх беларускіх гаворках, з’яўляецца рэфлексам старажытнай флексіі **һ**:

A) В. скл. множнага ліку назоўнікаў з асновай на *jā, які паўплываў на Н. склон назоўнікаў з іншымі асновамі;

B) В. скл. множнага ліку назоўнікаў з асновай на *jŏ, які паўплываў на Н. склон назоўнікаў гэтага ж тыпу;

C) Н.-В. скл. парнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *ā;

D) Н.-В. скл. парнага ліку назоўнікаў ніякага роду з асновай на *ŏ;

E) Н. скл. множнага ліку назоўнікаў з асновай на *jā.

Заданне 4

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты ў спрадвечнай форме роднага склону множнага ліку (зацвярдзенне [ш’] не ўлічваць!):

A) **внегда uслышиш^{s} шүмъ а онъ идеть по верхү гр8шей, тогда і очнеши бой** (Скар., ДЦ, 75 б);

B) **панъ Гүринъ... побралъ... грүшъ великихъ садовыхъ сүхихъ коробка великая, бочка великая забитая невѣдомо с чимъ** (Пін., 133, 1562).

Заданне 5

Назоўнік, пададзены ў дужках, пастаўце ў спрадвечнай форме давальнага склону множнага ліку. Запішыце атрыманую словаформу:

Сего ради да приидеть вделъ досто#ни# (сынъ) Ізраилевымъ "коже завещахъ тобh (Скар., ІН, 27).

Заданне 6

Адзначце тып старажытнага скланення, з якога паходзіць канчатак падкрэсленай словаформы творнага слону множнага ліку:

Товарыство зас тым ест досконалшое, иж болша ест межы товарышми единост (Зб. 255, 74).

A) *ŭ; B) *ū; C) *ĭ; D) *ŏ/*jŏ; E) *ā/*jā; F) на зычны.

Заданне 7

Назоўнік, пададзены ў дужках, пастаўце ў спрадвечнай форме творнага склону множнага ліку. Запішыце атрыманую словаформу:

оучтивши Авраама великими (подаръкъ), казалъ егw зо всими достатки ... въ землю хананейскую проводити (Хран., 22).

Заданне 8

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты са спрадвечнай флексіяй меснага склону множнага ліку:

A) **къ тому съ корчомъ дорочныхъ в мѣстѣхъ отъ корчмы по грошей десети** (АВК, III, 273, 1577);

B) **пожегьци ... где бuде^{т} знаидены бuдuть в селе^{х} а любо в месте^{х} немецькы^{х} имають быти ин#ты и выведены** (Вісл., 25 б);

C) **u ме^{н}ску и по все^{s} ли^{т}ве та^{м} жо^{л}нери татарове которые выехали з Швецие^{s} по ты^{х} места^{х} приставство брали** (Барк., 166 б).

Заданне 9

Адзначце старажытны тып скланення назоўнікаў, з якога паходзіць канчатак падкрэсленай словаформы меснага склону множнага ліку:

которая ведомость и досвятченье пры враде, войте и лавникохъ маеть быти (КПД, 584, 1557).

A) на зычны; B) *ā/*jā; C) *ŏ/*jŏ; D) *ŭ; E) *ū; F) *ĭ.

Заданне 10

*Адзначце ўсе сказы, у якіх падкрэсленыя назоўнікі меснага склону множнага ліку маюць канчаткі, што паходзяць з былога скланення на *ā/jā:*

A) Кляравецкая хустка ўся ў кветках. Бывая вялікая і меншая, не разбярэш за кветкамі, якое поля, бо яна ўся ў <u>цвятох</u>, цвяты драбнаватыя. (Бакшты, Іўеўскі р-н // СБГП-ЗіП);

B) Не дакарала, не журыла
Ні ў цішыні, ні пры <u>гасцях</u>. (Я.Янішчыц);

C) Часам сівыя, мутныя, дымныя болкі разбягаліся ў бакі, згруджываліся па <u>краёх</u> уаграмадныя, чорныя, з белаватымі прасветамі аблокі. (М.Гарэцкі);

D) Дзед і ўнукі застылі на месцы за карчом-вываратнем. Іх позіркі таропіліся ў адзін пункт на вяршыні ўзгорка, і страх смерці цямнее ў іх <u>вачах</u>. (З.Бядуля).

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты са спрадвечнай флексіяй назоўнага склону множнага ліку:

A) **А вы єстє <u>свѣткове</u> томꙋ** (Аб адзінай веры, 7 адв.);

B) **Коли <u>болгарове</u> на цесара пришли, волѣл ся з ними ȣгажат даючи им дорочныи доходы** (Бельск., 343 б);

C) **нєровоам поднеслъ войнꙋ противъ панꙋ своємꙋ, а скꙋпилися до нєго мꙋжевє никчемни и <u>сыновє</u> злочинства** (Бібл., 431);

D) **таковых речей <u>воєводовє</u>, старостовє, и дєржавъцы наши кождый в дєржаве своей мають досмотрати** (Ст. 1588, 38).

Заданне 2

Прапанаваныя назоўнікі мужчынскага роду пастаўце ў форме назоўнага склону множнага ліку. Пад адпаведнымі літарамі запішыце атрыманыя словаформы: A) **посохъ**; B) **волъ**; C) **гость**.

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

З тэртоі картошкі качаюць такэі шарыкі, з молоком і бэз молока <u>палюхе</u> бываюць. (Олтуш, Малар. р-н // ДСБ, с. 161)

Канчатак падкрэсленай дыялектнай формы, якая бытуе ў некаторых цэнтральных і паўднёва-заходніх беларускіх гаворках, з'яўляецца рэфлексам старажытнай флексіі **ѣ**:

A) Н. склону множнага ліку назоўнікаў з асновай на *jā;

B) Н.-В. скл. парнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *ā;

C) Н.-В. скл. парнага ліку назоўнікаў ніякага роду з асновай на *ŏ;

D) В. скл. множнага ліку назоўнікаў з асновай на *jŏ, якія паўплывалі на Н. склон назоўнікаў гэтага ж тыпу;

E) В. скл. множнага ліку назоўнікаў з асновай на *jā, якія паўплывалі на Н. склон назоўнікаў з іншымі асновамі.

Заданне 4

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты ў спрадвечнай форме роднага склону множнага ліку (зацвярдзенне [ц’] не ўлічваць!) *:*

A) **Не радимъ, и овшемъ верꙋ старыхъ отцовъ вашихъ и нашихъ змоцнить, и одъ ересий и блꙋдовъ новыхъ Грековъ оборонить хочемъ!** (Саб. Бер., 54 адв.);

B) **Пороскопывали есте гробы продковъ, порꙋшили есте кости отецъ, в^{ѕ}згордили есте ихъ вѣрꙋ, ... затмили есте ихъ пресвѣтлꙋю славꙋ.** (Отпіс клірыку Астр., 17-е).

Заданне 5

Назоўнік, пададзены ў дужках, пастаўце ў спрадвечнай форме давальнага склону множнага ліку. Запішыце атрыманую словаформу:

Тыхъ зас видомыхъ багатствъ достаток шкоди рачей а нижли пожиток (кохан҄ъкъ) своимъ приносит (Варл., 160).

Заданне 6

Адзначце тып старажытнага скланення, з якога паходзіць канчатак падкрэсленай словаформы творнага слону множнага ліку:

до домовъ своихъ коньми волостъными не маютъ отвозити (КПД, 72, 1529).

A) *ā/*jā; B) *ŏ/*jŏ; C) *ŭ; D) *ū; E) *ĭ; F) на зычны.

Заданне 7

Назоўнік, пададзены ў дужках, пастаўце ў спрадвечнай форме творнага склону множнага ліку. Запішыце атрыманую словаформу:

Ꙋделъ ровный в ыменью ѿчызномъ межы (сынъ) бꙋдетъ (Ст. 1588, 291).

Заданне 8

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты са спрадвечнай флексіяй меснага склону множнага ліку:

A) **по нѣкоторы^{х} теды лѣта^{х} на тых гора^{х} по пророче^{с}твию и благо^{с}ловению ѡ҃ого заложено и збꙋдовано кие^{в} мѣсто** (Зб. 82, 201);

B) **межи ними былъ иларионъ в летѣхъ молодыхъ, але въ великихъ цнотах, доскональый, досталый** (Пралог, 671);

C) **да^{л} емꙋ все кнѧ^{з}ство реза^{н}ское з до^{ч}кою в справꙋ мо^{ц} и панова^{н}е бꙋдꙋчи са^{м} в зешлых лѣте^{х}** (Стрыйк., 536).

Заданне 9

Адзначце старажытны тып скланення назоўнікаў, з якога паходзіць канчатак падкрэсленай словаформы меснага склону множнага ліку:

несите на раменохъ вашихъ по числу сыновъ ізраилевыхъ да будȣть во знаменія межи вами (Скар., ІН, 10).

A) на зычны; B) *ā/*jā; C) *ŭ; D) *ŏ/*jŏ; E) *ū; F) *ĭ.

Заданне 10

*Адзначце ўсе сказы, у якіх падкрэсленыя назоўнікі меснага склону множнага ліку маюць канчаткі, што паходзяць з былога скланення на *ā/jā:*

A) Дзіда-дзед нёс дахаты табакерку з палонніцай. За пазухай, на голых грудзях халоднае серабро табакеркі пякло яго агнём. (З.Бядуля);

B) Ой, ды гэных сініх званочнікаў на лугох процьма цьвіце. (Пруды, Стаўбц. р-н // МСМ-МГ, с. 68);

C) Бусел з тугою ў вачах паглядвае, як з клёкатам знікае за даляглядам чарада, і сам спрабуе крыкнуць, але няма ў яго сілы на голас, як ён ні выструньваецца, як ні напружвае цела, як ні дапамагае крыламі прарвацца голасу. (В.Казько);

D) Можа, ты на санёх забыўся? – пытаецца гаспадыня ў таго возніка. (М.Гарэцкі).

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты са спрадвечнай флексіяй назоўнага склону множнага ліку:

A) **Волотовѣ же были суть на земли во дни оны.** (Скар., КБ, 16);

B) **Ледва который естъ край, ледва которое воеводство, въ которомъ найдуются Восточной Церкве сынове, абы напоминанья зъ стороны того до старшихъ духовныхъ и протестаціи противко нимъ дѣятися не мѣли.** (Апокр., 33 адв.);

C) **Тутъ тежъ абы и потомъкове нашы, которые по насъ будутъ, ведомость о томъ мели** (Саб. Бер., адв. 3 ненум.);

D) **А снать некоторые чельне҃шие панове тое релиие греческое сами того причиною и початькомъ были.** (Справ. апіс., В адв.).

Заданне 2

Прапанаваныя назоўнікі мужчынскага роду пастаўце ў форме назоўнага склону множнага ліку. Пад адпаведнымі літарамі запішыце атрыманыя словаформы: A) **пастухъ**; B) **пиръ**; C) **локъть**.

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

Хацела каршпеты [шкарпэткі] вязаць, аля дзеці зацягнулі недзя мае <u>прутке</u>. Звінула галаву і ні нашла тых пруткоў. (Старына, Маст. р-н // СДФГ, с. 78).

Канчатак падкрэсленай дыялектнай формы, якая бытуе ў некаторых цэнтральных і паўднёва-заходніх беларускіх гаворках, з'яўляецца рэфлексам старажытнай флексіі **ѣ**:

A) Н. скл. множнага ліку назоўнікаў з асновай на *jā;

B) Н.-В. скл. парнага ліку назоўнікаў жаночага роду з асновай на *ā;

C) Н.-В. скл. парнага ліку назоўнікаў ніякага роду з асновай на *ŏ;

D) В. скл. множнага ліку назоўнікаў з асновай на *jā, які паўплываў на Н. склон назоўнікаў з іншымі асновамі;

E) В. скл. множнага ліку назоўнікаў з асновай на *jŏ, які паўплываў на Н. склон назоўнікаў гэтага ж тыпу.

Заданне 4

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты ў спрадвечнай форме роднага склону множнага ліку:

A) **зъ местъскихъ и иныхъ ремеcтниковъ, жидовъ, <u>татаръ</u> и иныхъ людей половицою меншъ отъ первого маеть быти выбирано** (КПД, 864, 1566);

B) **Того^{ж} року до литвы на здобы^{ч} вто^{р}гнуло к̃ тисе^{ч} <u>таταро^{в}</u>, а литва не сподѣване беспечныхъ ꙋ мѣстечка кле^{ц}ка... впала** (Хр. польск., 14).

Заданне 5

Назоўнік, пададзены ў дужках, пастаўце ў спрадвечнай форме давальнага склону множнага ліку. Запішыце атрыманую словаформу:

"ко злота досв"дчает (ѡко) если доброе, так Ѡброт "зыка показUет если добро UкрUтованы^{s} в цноте (Зб. 261, 153 б).

Заданне 6

Адзначце тып старажытнага скланення, з якога паходзіць канчатак падкрэсленай словаформы творнага слону множнага ліку:

накормили есте ихъ <u>воздыханьми</u>, напоили есте ихъ горестїю, раз^{s}сыпали есте память ихъ со шумомъ! (Адказ клірыку Астр.,17-е).

A) на зычны; B) *ā/*jā; C) *ŏ/*jŏ; D) *ŭ; E) *ū; F) *ĭ.

Заданне 7

Назоўнік, пададзены ў дужках, пастаўце ў спрадвечнай форме творнага склону множнага ліку. Запішыце атрыманую словаформу:

пришол гс҃дь … з (громъ), з грады и з иншими стрҺлами своими (Выкл., 112 б).

Заданне 8

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты са спрадвечнай флексіяй меснага склону множнага ліку:

A) **ведлугъ словъ Сына Божого, радуется на <u>небесахъ</u> множество жадному грѣху и упадку не подлегаючыхъ ангелъ** (Грам. пры вярт. у правасл.);

B) **Тогдыся wкажеⷮ знамя сн҃а чл҃чⷭкго на <u>небесеⷯ</u> не иⷩшій еⷭ҃ знакъ, сн҃а чл҃чого, еⷣно креⷭ҃ ч҃ⷭтны\\.** (Казанне Кір., 79 адв.);

C) **вс#къ убо иже исповѣсть М# предъ чоловеки, исповѣмъ его и Азъ предъ Отцемъ Моимъ, Иже на <u>небесьхъ</u>** (Пацей, Адказ клірыку Астр., 504).

Заданне 9

Адзначце старажытны тып скланення назоўнікаў, з якога паходзіць канчатак падкрэсленай словаформы меснага склону множнага ліку:

Понеже въ розмаитыхъ речахъ люди на свете покладают мысли и коханиа своя. Єдины въ царствахъ и в пановании, Друзии в богатестве и въ <u>скарбохъ</u>.(Скар., Екл., 2).

A) *ŭ; B) *ā/*jā; C) на зычны; D) *ŏ/*jŏ; E) *ū; F) *ĭ.

Заданне 10

*Адзначце ўсе сказы, у якіх падкрэсленыя назоўнікі меснага склону множнага ліку маюць канчаткі, што паходзяць з былога скланення на *ā/jā:*

A) Солоўе, только воно жыве найбольш у чорнолесьі, у олешыні, у <u>дубах</u>. (Запясочча // ТС, т. 5, с. 70);

B) І потым, калі я хадзіў па вуліцах і <u>садох</u>, па беразе шырокай і плаўнай Вяллі, – усё мне незвычайна падабалася сваім маляўнічым хараством. (М.Гарэцкі);

C) Недзе ў нашых <u>краёх</u> Праплываюць хмурынкі, Асцярожна, Як дзікіх гусей касякі. (Р.Барадулін);

D) І доўгачаканая прахалода ў <u>грудзях</u> ад гэтага птушынага карагоду, нібыта прыпаў ён, Мацвей Роўда, да нейкай не перасохлай яшчэ крыніцы і п’е, п’е – аж зубы ломіць, аж нямеюць пальцы – сцюдзёную ваду, ваду родных палёў, родных лясоў. (В.Казько).

Катэгорыя адушаўлёнасці/неадушаўлёнасці назоўнікаў

ВАРЫЯНТ І

Заданне 1

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты ў першапачатковай, больш старажытнай форме вінавальнага склону адзіночнага ліку:

А) **которыи роусинъ. или латинескыи. противоу се~ правды мълвить. того потьсти за лихии моужь.** (Грам. 1229);

В) **Аже кто оубиѥть княжѧ моужа. въ разбои. а головника не ищють то вирьвноую платити. въ чьѥи вьрви голова лежить** (Руск. пр.).

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

И виде богъ ѧко добро и рече, Сотворимо человѣка по образу и по подобию нашему, и да обладаеть рыбами мор^{s}скими и п^{s}тицами небесными и звер^{s}ми всею землею и всеми гады пол^{s}зающими по земли. (Скар., КБ, 10).

Падкрэслены адушаўлёны назоўнік выступае ў спрадвечнай, старажытнай форме вінавальнага склону адзіночнага ліку.

А) так; В) не.

Заданне 3

Дапоўніце выказванне так, каб яно было правільным:

Наведу (рече Господь) на тебе руку мою, и роспалю въ чистость, а непокаряющихся выгублю, и отыйму всѣхъ злостниковъ отъ тебе, и всѣхъ пышныхъ упокорю. (Аб адз. веры, 4).

Флексія падкрэсленай формы вінавальнага склону адушаўлёнага назоўніка ўзнікла пад уплывам флексіі роднага склону назоўнікаў з асновай на

А) *ā/*jā; В) *ŏ/*jŏ; С) *ŭ; D) *ū; Е) *ĭ; F) зычны.

Заданне 4

Вядома, што адушаўлёныя назоўнікі розных лексічных груп у розны час набылі ў вінавальным склоне множнага ліку канчаткі, аднолькавыя з родным. Адзначце групу, назоўнікі якой набылі гэты канчатак першымі ў параўнанні з назоўнікамі іншых груп:

А) **зверь, конь, волъ, голубь;**

В) **сынъ, зѧть, своıакъ;**

С) **сноха, сестра, дѣвица, невѣста;**

D) **смердъ, холопъ, рабъ, тать;**

Е) **господинъ, кънѧзь, мужь, отьць.**

Заданне 5

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік выражае катэгорыю адушаўлёнасці праз адпаведны спецыфічны канчатак:

А) **самъ его мсть панъ войтъ ұмовилъ <u>грабарей</u> греблю робить и роскоповать ажъ до фұндаментұ** (ИЮМ, VII, 178, 1690);

В) **можеть выдати до двадцати копъ на наемъники и на <u>грабары</u> до такое работы** (КПД, 558, 1557).

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты ў першапачатковай, больш старажытнай форме вінавальнага склону адзіночнага ліку:

А) **немчи послали свое коне изъ смоленьска. оұ витебескъ. то ты кн#жо тые коне Wбизрелъ. и оұлюбилъ еси Wдиного <u>конѧ</u>. тъи конь былъ. герлаховъ** (Грам. рыжан каля 1300);

В) **даите вы мне <u>конь</u> ꙗ васъ провожю изъ смоленьска и сквозѣ касплю лоұчаны хочю проводити. с коньми. и до полотьска. то ть дали тобе <u>конь</u> по твоемұ словұ.** (Грам. рыжан каля 1300).

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

[фараон] **И пом#нұлˢ на пири Подˢчашего И <u>пекар#</u>* вр#дниковъ своиˣ, и наверˢнȣлˢ единого на место его подавать пити собħ, А другаго повесилˢ на древе.** (Скар., КБ, 74) (* графічна -# або -").

Падкрэслены адушаўлёны назоўнік выступае ў спрадвечнай, старажытнай форме вінавальнага склону адзіночнага ліку.

А) не; В) так.

Заданне 3

Дапоўніце выказванне так, каб яно было правільным:

держачи в руце посох мосязовый: там през чернокнижские чари <u>дияволов</u> взывал (Алекс., 1).

Флексія падкрэсленай формы вінавальнага склону адушаўлёнага назоўніка ўзнікла пад уплывам флексіі роднага склону назоўнікаў з асновай на

А) *ŏ/*jŏ; B) *ā/*jā; C) *ĭ; D) *ŭ; E) *ū; F) зычны.

Заданне 4

Вядома, што адушаўлёныя назоўнікі розных лексічных груп у розны час набылі ў вінавальным склоне множнага ліку канчаткі, аднолькавыя з родным. Адзначце групу, назоўнікі якой набылі гэты канчатак апошнімі ў параўнанні з назоўнікамі іншых груп:

A) **сноха, сестра, дѣвица, невѣста;**

B) **господинъ, кънѧзь, мужь, отьць;**

C) **зверь, конь, волъ, голубь;**

D) **смердъ, холопъ, рабъ, тать;**

E) **сынъ, зѧть, своıакъ.**

Заданне 5

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік выражае катэгорыю адушаўлёнасці праз адпаведны спецыфічны канчатак:

A) **Абы волы занятые подданымъ пана его, и тыхъ тридцати возовъ сена отданья вернулъ** (АВК, 159, XVIII, 1598);

B) **воловъ в возы не запрегаемы, сетей в море для ловеня рибъ не впущаемы** (Алекс., 31 – 31 б).

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік ужыты ў першапачатковай, больш старажытнай форме вінавальнага склону адзіночнага ліку:

A) **и в малых часехъ поехалъ после того кн̃зь великиі Кгидиміі в ловы ^ Трокъ за чотыри мили и наідеть гору красную над рекою Вилнею на котороі знаідет звера великого тура и вбъеть его на тоі горе...** (Лет. Рач., слп. 313);

B) **Исаакъ послалѕ естъ Ісава сына своего Абы ѹловилъ ему зверь хотѧи благославити его.** (Скар., КБ, 48).

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Даите ми знам# истинѕное "ко живити вамъ мене, и ^ца моего, и матерь мою, и брата, и сесѕтры мо#. (Скар., ІН, 14 адв.).

Падкрэслены адушаўлёны назоўнік выступае ў спрадвечнай, старажытнай форме вінавальнага склону адзіночнага ліку.

A) так; B) не.

Заданне 3

Дапоўніце выказванне так, каб яно было правільным:

пословъ его Королевъское милости Пана своего ... которые их̃ъ милость на тотъ сынодъ мели ҁанизашто поличили (Справ. апіс., **С̃а**).

Флексія падкрэсленай формы вінавальнага склону адушаўлёнага назоўніка ўзнікла пад уплывам флексіі роднага склону назоўнікаў з асновай на

A) *ā/*jā; B) *ŏ/*jŏ; C) *ĭ; D) *ū; E) *ŭ; F) зычны.

Заданне 4

Вядома, што аманімія роднага і вінавальнага склонаў як спосаб граматычнага выражэння адушаўлёнасці назоўнікаў развівалася паступова. Адзначце групу, назоўнікі якой набылі гэту ўласцівасць апошнімі ў параўнанні з назоўнікамі іншых груп:

A) **смердъ, холопъ, рабъ, тать**;

B) **господинъ, кънѧзь, мѹжь, отьць**;

C) **снохa, сестра, дѣвица, невѣста**.

Заданне 5

Адзначце сказ, у якім падкрэслены назоўнік выражае катэгорыю адушаўлёнасці праз адпаведны спецыфічны канчатак:

A) **и такъ достатне и гойне званыи гости частȣетъ** (Мак., 190);

B) **наехавъшы с помочъники своими на домъ его... многие речы в тотъ часъ емȣ побрано и гостеѕ емȣ побито** (КВЗС, 14 б, 1533).

Катэгорыя зборнасці назоўнікаў

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Адзначце групу старажытных назоўнікаў адзіночнага ліку жаночага роду са значэннем зборнасці (у дужках пададзены графічныя варыянты):

A) **кореньꙗ (корениꙗ, кореніꙗ), джбьꙗ (джбиꙗ, д@бі")**;

B) **коренье (корение, кореніе), джбье (джбие, джбіе)**;

C) **гостьh (гостиѣ, гостіh), братьѣ (братиѣ, братіѣ)**;

D) **гость" (гостиꙗ, гостіꙗ), братьꙗ (братиꙗ, братіꙗ)**.

Заданне 2

Вызначце (запішыце адпаведныя літары) род і лік падкрэсленага зборнага назоўніка:

И виде богъ ꙗко добро и рече да изнесеть землѧ былие зеленое и чинѧщее семѧ, и древо плодовитое дающее плодъ по родѹ своемѹ, егожебы семѧ в немъ было на земли, и бы҃ть тако. (Скар., КБ, 9 адв.).

Род:	Лік:
A) ніякі;	D) адзіночны;
B) жаночы;	E) множны;
C) мужчынскі;	F) парны.

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

У гісторыі беларускай мовы назоўнікі гэтага тыпу сталі адзіночналікавымі назоўнікамі са значэннем зборнасці.

A) **каменьꙗ (каменнꙗ, каменіꙗ)**; C) **братьѣ (братиѣ, братіѣ)**;
B) **каменье (камение, каменіе)**; D) **братьꙗ (братиꙗ, братіꙗ).**

Заданне 4

Адзначце ўсе сказы, у якіх падкрэсленыя назоўнікі з’яўляюцца зборнымі:

A) **жати бUдете жита, приносите снопы ваше со класием^{s} ко жерцꙋ ^ первыхъ плодовъ** (Скар., КЛ, 43 б);

B) **нарвавши жита съ колосемъ и съ коренемъ... тотъ колъ и съ тымъ житомъ коло того кола завиненымъ и закрꙋченымъ въ землю закопалъ** (АВК, XVIII, 263, 1622);

C) **земл# зпложаеть первеи травU, потомъ колосъ. затым^{s} наполн#ет пшеницꙋ въ колосе** (Цяп., 48);

D) **зобравши колосы б͠гU на офhрU приноси^{т}** (Каліст, 263, 1622).

Заданне 5

Адзначце ўсе назоўнікі са значэннем зборнасці:

A) **родВна** (‘сямья, сваякі’); B) **слꙋги**; C) **дородство**;

D) **козацтво**; E) **людъ**; F) **зѧтьꙗ**.

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Адзначце групу старажытных назоўнікаў адзіночнага ліку жаночага роду са значэннем зборнасці (у дужках пададзены графічныя варыянты):

A) **каменье (камение, каменіе)**, **деревье (деревие, деревіе)**;
B) **каменьꙗ (камениꙗ, каменіꙗ)**, **деревьꙗ (деревиꙗ, деревіꙗ)**;
C) **кънѧзьꙗ (кънѧзиꙗ, кънѧзіꙗ)**, **вражьꙗ (вражиꙗ, вражі")**;
D) **кънѧзьѣ (кънѧзиѣ, кънѧзіѣ), вражьѣ (вражиѣ, вражih)**.

Заданне 2

Вызначце (запішыце адпаведныя літары) род і лік падкрэсленага зборнага назоўніка:

Слова мUдрыхъ людеи сUть "ко остъновh, и "ко гвоз^{s}дие глꙋбоцh Uбитое, ониже совhтомъ Uчителеи даны сꙋть ^ пастыр# единаго. (Скар., Екл., 17 адв.).

Род:	Лік:
A) мужчынскі;	D) множны;
B) жаночы;	E) адзіночны;
C) ніякі;	F) парны.

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

У гісторыі беларускай мовы назоўнікі гэтага тыпу сталі адзіночналікавымі назоўнікамі са значэннем зборнасці.

A) **брусьє (брусиє, брусіє)**; C) **д"дьѣ (д"диѣ, д"діh)**;

B) **брусьꙗ (брусиꙗ, брусіꙗ)**; D) **д"дьꙗ (д"диꙗ, д"ді‴)**.

Заданне 4

Адзначце ўсе сказы, у якіх падкрэсленыя назоўнікі з'яўляюцца зборнымі:

A) **поиди а делаи еже повеле г^{с}дь. То є^{ст} Храмъ а прикров^{s} єго, доски и заворы, кол^{s}ца и подъставки и колєйко*** (Скар., КВ, 66 б); (***колєйко** – 'калочкі');

B) **далъ єго милость войту суполную моцу судити и осудити, карати, и стинати, и на кола бити, и потопляти** (АЗР, II, 10, 1507);

C) **продал... гай мой властны, отчызны розного дерева на будоване и на жерди и на колє згодного** (АВК, XXXII, 167, 1596);

D) **Гавриле поденщику за остренє коловъ асмаковъ десять** (ИЮМ, II, 174, 1684).

Заданне 5

Адзначце ўсе назоўнікі са значэннем зборнасці:

A) **зѧти**; B) **брати**; C) **братерство** ('роднасць паміж братамі'); D) **братство** ('удзельнікі цэхавай або рэлігійнай суполкі'); E) **челѧдь**; F) **бронꙗ** ('воінскія даспехі, латы, панцыр').

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Адзначце групу старажытных назоўнікаў адзіночнага ліку ніякага роду са значэннем зборнасці (у дужках пададзены графічныя варыянты):

A) **кольє (колиє, коліє), полhньє (полhниє, полhніє)**;

B) **кольꙗ (колиꙗ, колі"), полhньꙗ (полhниꙗ, полhні")**;

C) **сторожьꙗ (сторожиꙗ, сторожі‴), сыновьꙗ (сыновиꙗ, сынові‴)**;

D) **сторожьѣ (сторожиѣ, сторожіh), сыновьѣ (сыновиѣ, сыновіh)**.

Заданне 2

Вызначце (запішыце адпаведныя літары) род і лік падкрэсленага зборнага назоўніка:

Льстнутис# будут^{s} праведнии, и "ко искры межи тростиемъ летати будуть (Скар., ПБ, 6).

Род:	Лік:
A) жаночы;	D) парны;
B) мужчынскі;	E) множны;
C) ніякі;	F) адзіночны.

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

У гісторыі беларускай мовы назоўнікі гэтага тыпу сталі адзіночналікавымі назоўнікамі са значэннем зборнасці.

A) **зѧтьꙗ (зѧтиꙗ, зѧті")**; C) **зѧтьѣ (зѧтиѣ, зѧтih)**;

B) **начиньꙗ (начиниꙗ, начині")**; D) **начинье (начиние, начиніе)**.

Заданне 4

Адзначце ўсе сказы, у якіх падкрэсленыя назоўнікі з'яўляюцца зборнымі:

A) **студенты езуитскіе... моцно кгвалтомъ, штурмы чинечи, ворота <u>жердьемъ</u> и берверньемъ великимъ розбhгаючися выбіяли** (АВК, II, 36, 1588);

B) **мы ему прызволили дрова возити и бервенье на хоромы и на плотъ и на <u>жерди</u>** (РПП, 220, 1515);

C) **мяса... на <u>жердияхъ</u> двухъ на бужене навешаного** (АВК, XVIII, 257, 1622);

D) **тамъ же на томъ местъцу знашли людей не мало... которые брали на возы брусье тесаное и <u>жеръдзье</u> озеродное** (АВК, XXXVI, 260, 1582).

Заданне 5

Адзначце ўсе назоўнікі са значэннем зборнасці:

A) **желе́зы** ('кайданы, аковы, ланцугі'); B) **зѧті"**; C) **посудьꙗ** ('прадметы посуду, посуд'); D) **люди**; E) **христианство** ('усе, хто верыць у Хрыста'); F) **поганство** ('язычніцкая рэлігія').

ЗАЙМЕННІК

Займеннікі 1-й і 2-й асобы, указальна-асабовыя займеннікі, зваротны займеннік

ВАРЫЯНТ І

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Гэтая форма займенніка 1-й асобы можа разглядацца як вынік кантамінацыі (складання) спрадвечнай усходнеславянскай і стараславянскай формаў займеннікаў. Ужывалася ў пісьмовай мове, жывой народнай гаворцы ўласціва не была.

A) **"**; B) **азъ**; C) **ꙗзъ**; D) **"мъ**.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Якога тыпу суплетывізм асноў займеннікаў больш старажытны?

А) **ты – тебе, тобh**… ; В) **они, оны, она – ихъ, имъ**… .

Заданне 3

Выпішыце з дадзенага ўрыўка ўсе энклітычныя формы займеннікаў:

И в тот час прышол Пулканъ и почал волати: Не можешъ утечы, ты будеш wбешон, а Дружненна сожжена. Бово ему wтказал: Прыгателю, мысль тѧ заводить, перво сѧ дамъ розсечы, нижъ быс мѧ повел. (Бава, р. 177 – 179).

Заданне 4

Дайце характарыстыку падкрэсленай формы асабовага займенніка, адзначыўшы яго граматычныя катэгорыі:

да дасть г҃ь б҃ъ <u>вама</u> обрѣсти покой (Астр. бібл., 1).

Асоба:	Лік:	Склон:	
А) 1-ая;	D) адзіночны;	G) назоўны;	J) вінавальны;
В) 2-ая;	Е) множны;	Н) родны;	K) творны;
С) 3-яя;	F) парны;	I) давальны;	L) месны.

Заданне 5

Замест шматкроп'я пастаўце займеннік 1-й асобы ў патрэбнай граматычнай форме. Запішыце атрыманую словаформу:

и ты игоумене исаи~. и вы братиh. дон~лh же с# миръ състоить. молите б҃а за м# и за моh дhти. кто с# изоwстанеть въ манастыри. то вы тhмь дължьни ~сте молити за … б҃а и при животh и въ съмьрти. (Мсцісл. грам., 1130).

Заданне 6

Дапоўніце выказванне так, каб яно было правільным:

Пратэтычны [j] у формах назоўнага склону адзіночнага і множнага лікаў займеннікаў 3-й асобы (*ён, яна, яно, яны*) узнік па аналогіі з пачатковым [j]

А) які развіўся перад галосным у апошні перыяд праславянскай мовы, параўн.: [онъ] – [jонъ]… , як і *avorъ – *javorъ, *olenь – *jelenь;

В) займенніка 1-й асобы адзіночнага ліку назоўнага склону, параўн.: [онъ] – [jонъ]… , як і [азъ] – [jазъ];

С) раней існаваўшых формаў указальна-асабовых займеннікаў **и** [jь], **"** [ja], **~** [jэ] (адзіночны лік), **и** [jь], **h** > *і͡е [jьэ] (множны лік).

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

З трох агульнаўсходнеславянскіх формаў назоўнага склону множнага ліку займенніка 3-й асобы (**они, оны, она**) у гісторыі беларускай мовы замацавалася уніфікаваная форма былога роду

А) мужчынскага; В) жаночага; С) ніякага.

Заданне 8

Выберыце сказ, у якім падкрэсленая форма вінавальнага склону множнага ліку ўказальна-асабовага займенніка з'яўляецца больш старажытнай:

А) **По образу божию сътворилъ и, мужа и жену с^{ѕ}творилъ ихъ И благослови е* богъ и рече роститежъ и множитес# и напол^{ѕ}ните землю и владеите ею...** (Скар., КБ, 10); (*Замест графемы **ѣ** тут ужыта **є**);

В) [**Ѩаами**] **и поцеловала и^{х} и подън#ли голосъ свои и заплакали** (Руф, п. 16 ст.).

Заданне 9

Адзначце сказ, у якім падкрэслены зваротны займеннік:

А) **и ре^{ч} ~му володимеръ. можеши сѧ с ни бороти.** (Лаўр. лет.);

В) **и наоутри" придоша печенѣзи. почаша звати нѣ ли мужа. се нашь доспѣлъ.** (Лаўр. лет.).

Заданне 10

Выберыце правільны адказ:

а дл# ты^{х} колодезе^{в} ѡгоро^{д} есть нер#дне поставле^{н} а не есть моуруваныи а оу не^{м} росте^{т} а плыве^{т} балса^{м} ка^{к} бы с коуста (Валхв., 59).

[н] у падкрэсленай форме займенніка па паходжанні з'яўляецца

А) спрадвечнай часткай гэтага займенніка, якая пазней страцілася;

В) рэфлексам прыназоўніка, які часткова прымкнуў да займенніка;

С) прыстаўным гукам.

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Гэтая форма займенніка 1-й асобы можа разглядацца як заканамерны вынік развіцця адпаведнай індаеўрапейскай формы на ўсходнеславянскай моўнай глебе. Сведчыць аб агульнасці працэсаў станаўлення ўсходне- і заходнеславянскіх моў. Была пашырана як у жывой народнай гаворцы, так і ў пісьмовай мове.

А) **"**; В) **азъ**; С) **ꙗзъ**; D) **"мъ**.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Якога тыпу суплетывізм асноў займеннікаў больш старажытны?

А) **", газъ, азъ – мене, мънh**… ;

В) **онъ, оно – кго, кму**…; **она – h, еи**... .

Заданне 3

Выпішыце з дадзенага ўрыўка ўсе энклітычныя формы займеннікаў:

И пошол Бово на палац и стретил wдного дворянина и рече Бову: Даи ти Бог зло, чому еси убил кухара? И рече Бово: Пане, выслухаи м#: " в них просилъ для бога, а wнъ м# вдарыл головнею и всего м# зъжогъ, а " с# ему боронил. Не меи ми за зле. (Бава, 150).

Заданне 4

Дайце характарыстыку падкрэсленай формы асабовага займенніка, адзначыўшы яго граматычныя катэгорыі:

а што ^лучила есва с҃тои ц҃ркви тую истную дань с людми со вс#кимъ доходомъ • того <u>нама</u> не порушити (Грам. 1387).

Асоба:	Лік:	Склон:	
A) 1-ая;	D) парны;	G) назоўны;	J) вінавальны;
B) 2-ая;	E) адзіночны;	H) родны;	K) творны;
C) 3-яя;	F) множны;	I) давальны;	L) месны.

Заданне 5

Замест шматкроп'я пастаўце займеннік 1-й асобы ў патрэбнай граматычнай форме. Запішыце атрыманую словаформу:

Рече Кончакъ ко Гзh: аже соколъ къ гнезду летитъ, а ... соколца опутаевh красною дhвицею. (Слова).

Заданне 6

Дапоўніце выказванне так, каб яно было правільным:

Пратэтычны [j] у формах назоўнага склону адзіночнага і множнага лікаў займеннікаў 3-й асобы (*ён, яна, яно, яны*) узнік па аналогіі з пачатковым [j]

А) які развіўся перад галосным у апошні перыяд праславянскай мовы, параўн.: [онъ] – [јонъ]… , як і *avorъ – *javorъ, *olenь – *jelenь;

В) раней існаваўшых формаў указальна-асабовых займеннікаў **и** [јь], **"** [ја], **~** [јэ] (адзіночны лік), **и** [јь], **h** > *i͡e [јьэ] (множны лік);

С) займенніка 1-й асобы адзіночнага ліку назоўнага склону, параўн.: [онъ] – [јонъ]… , як і [азъ] – [јазъ].

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

З трох агульнаўсходнеславянскіх формаў назоўнага склону множнага ліку займенніка 3-й асобы (**они**, **оны**, **она**) у гісторыі беларускай мовы замацавалася уніфікаваная форма былога роду

А) жаночага; В) мужчынскага; С) ніякага.

Заданне 8

Выберыце сказ, у якім падкрэсленая форма вінавальнага склону множнага ліку ўказальна-асабовага займенніка з'яўляецца больш старажытнай:

А) **а часи жнива реки же"цо^м^ зберhте пе^р^ше плевелы и зв#жhо е <u>и^х^</u> в снопы, та^к^ "ко на спале"ее.** (Казанне Кір., 18 б);

В) **видhхъ бани древены. и пережьгуть <u>е</u>* рам#но. совлокуть с# и будуть нази.** (Лаўр. лет.); (* Замест графемы **h** тут ужыта **е**).

Заданне 9

Адзначце сказ, у якім падкрэслены зваротны займеннік:

А) **Что <u>сѧ</u> дh~тh по вhремьнемь. то ^идето по вhрьмьнемь.** (Грам. 1229);

В) **<u>сѧ</u> грамота оутвьржена всеxо коупьче. пьчатию.** (Грам. 1229).

Заданне 10

Выберыце правільны адказ:

...wно мѣстце маеть моць. ижь ба^л^самъ оу <u>не^м^</u> росте^т^. иже панна маріа ис свои^м^ дитѧтко^м^ се^м^ лѣтъ на то^м^ мѣстци мѣшкала (Валхв., 60).

[н] у падкрэсленай форме займенніка па паходжанні з'яўляецца

А) прыстаўным гукам;

В) рэфлексам прыназоўніка, які часткова прымкнуў да займенніка;

С) спрадвечнай часткай гэтага займенніка, якая пазней страцілася.

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Гэтая форма займенніка 1-й асобы трапіла да ўсходніх славянаў з першымі творамі пісьменства. Ужывалася пераважна ў рэлігійных тэкстах, ва ўстойлівых выразах у дзелавым пісьменстве.

А) **"**; В) **азъ**; С) **газъ**; D **гамъ**.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Якога тыпу суплетывізм асноў займеннікаў больш старажытны?

А) **они, оны, она – иxъ, имъ**...; В) **мы – насъ, намъ**... .

Заданне 3

Выпішыце з дадзенага ўрыўка ўсе энклітычныя формы займеннікаў:

Король рече: ІА ти повѣмъ: прышол Бово из Антониꙗ, ѡтвелъ ми Дружненну и конѧ; а если ми их ты можеш прывести, Бова хочу повѣсити, а Дружненну зъжечы, а тебе хочу ѡсвободити и дамъ тобѣ четвертую часть Момбарда и тисечу конниковъ, абы тобе служыли, и хочу ти дати одну панъну за жону. И Пулканъ тому сѧ узрадовал … (Бава, 149 – 160).

Заданне 4

Дайце характарыстыку падкрэсленай формы асабовага займенніка, адзначыўшы яго граматычныя катэгорыі:

Ни єдиного послуха ныне межи <u>наю</u> нету кроме бога онѕже все видитъ. (Скар., КБ, 59).

Асоба:	Лік:	Склон:	
A) 1-ая;	D) адзіночны;	G) назоўны;	J) вінавальны;
B) 2-ая;	E) парны;	H) родны;	K) творны;
C) 3-яя;	F) множны;	I) давальны;	L) месны.

Заданне 5

Замест шматкроп'я пастаўце займеннік 2-й асобы адзіночнага ліку ў больш архаічнай (кніжнай) форме давальнага склону. Запішыце атрыманую словаформу:

и ныне кнѧжо мы сѧ … молимъ (Грам. 1300).

Заданне 6

Дапоўніце выказванне так, каб яно было правільным:

Пратэтычны [j] у формах назоўнага склону адзіночнага і множнага лікаў займеннікаў 3-й асобы (*ён, яна, яно, яны*) узнік па аналогіі з пачатковым [j]

A) займенніка 1-й асобы адзіночнага ліку назоўнага склону, параўн.: [онъ] – [jонъ]… , як і [азъ] – [jазъ];

B) раней існаваўшых формаў указальна-асабовых займеннікаў **и** [jь], **"** [ja], **~** [jэ] (адзіночны лік), **и** [jь], **h** > *і̑е [jьэ] (множны лік);

C) які развіўся перад галосным у апошні перыяд праславянскай мовы, параўн.: [онъ] – [jонъ]… , як і *avorъ – *javorъ, *olenь – *jelenь.

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

З трох агульнаўсходнеславянскіх формаў назоўнага склону множнага ліку займенніка 3-й асобы (**они, оны, она**) у гісторыі беларускай мовы замацавалася уніфікаваная форма былога роду

A) мужчынскага; B) ніякага; C) жаночага.

Заданне 8

Выберыце сказ, у якім падкрэсленая форма вінавальнага склону множнага ліку ўказальна-асабовага займенніка з’яўляецца больш старажытнай:

А) въшєдъ на горы си" бл҃ви "*. постави кр҇тъ и помолилъс# б҃у. (Лаўр. лет.); (*Замест графемы ѣ тут ужыта ");

В) и рє҇ч блудъ "рополку. видиши колько воин у бра҇т тв҇єго. нама ихъ нє перєбороботи. (Лаўр. лет.).

Заданне 9

Адзначце сказ, у якім падкрэслены зваротны займеннік:

А) кто сѧ изоѡстанєть въ манастыри. то вы тѣмь дължьни ѥстє молити за ны б҃а и при животѣ и въ съмьрти. (Мсцісл. грам., 1130);

В) дажє кто запъртить или тоу дань и сє блюдо. да соудить ѥмоу б҃ъ въ д҃нь пришьствиꙗ своѥго и тъ с҃тыи гєѡргии (Мсцісл. грам., 1130).

Заданне 10

Выберыце правільны адказ:

соу҇т оу них домы ѡпришнє и҇х жє тамо алха҇м зовꙋть. да оу ты҇х соу҇т кони моулове и ѡслове и вельблоудове. (Валхв., 43 адв.).

[н] у падкрэсленай форме займенніка па паходжанні з’яўляецца

А) прыстаўным гукам;

В) спрадвечнай часткай гэтага займенніка, якая пазней страцілася;

С) рэфлексам прыназоўніка, які часткова прымкнуў да займенніка.

Несабовыя займеннікі

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Адзначце ўсе групы займеннікаў мяккай разнавіднасці:

А) которъ, котора, которо$ В) овъ, ова, ово; С) сь, с", се;

D) тъ, та, то; Е) чьи, чь", чь~; F) чьто.

Заданне 2

Адзначце сказ, у якім падкрэслены ўказальны займеннік:

А) Въ дєнь добрыи пoживаи добрыхъ рєчєи, и ^ злого дн# выстєрєгаис#. Понѣжє "ко тои дєнь тако и онъ богъ сотворилъ єстъ: Абы нєзнашолъ чєловѣкъ протєвъ єму справєдливы҇х жалобъ. (Скар., Екл., 11 адв.);

В) И возва г҇с҃дь богъ Адама и рєчє єму єгдє єсь. Ѡн҇sжє ^вєта гласъ твои г҇с҃ди слышахъ в раи и ѹбо"х҇sс# "ко нагъ єсмъ и с҇sкрих҇sс#: (Скар., КБ, 12 адв.).

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

смотрете вгору, а о <u>чомколвекъ</u> хочете ведат, в сердъцах своих розмышляйте (Алекс., 38).

Падкрэслены займеннік па разраду з'яўляецца

A) адмоўным; B) пытальным; C) адносным; D) прыналежным;
E) азначальным; F) няпэўным; G) указальным.

Заданне 4

Для падкрэсленага займенніка падбярыце сучасныя адпаведнікі з такім жа лексічным значэннем:

есмъ богатый, и маю всего досытъ, а <u>жадное</u> рѣчи недостатку не терплю (Пасланне да лацін, 29).

A) нейкай; B) ніводнай; C) адной; D) ніякай;
E) пэўнай; F) якой-небудзь.

Заданне 5

Выберыце правільны адказ:

На канцы прыналежных займеннікаў **мои, твои, свои**

A) адбылася рэдукцыя канцавога галоснага гука;
B) адбыўся пераход [и] → [й].

Заданне 6

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У гісторыі беларускай мовы займеннік *хто* < *kъto перажыў наступныя фанетычныя змяненні

A) сцяжэнне у групе *kъt;
B) спрашчэнне у групе *kъt;
C) страту слабога рэдукаванага *ъ;
D) праясненне рэдукаванага *ъ ў гук поўнага ўтварэння;
E) дысіміляцыю выбухнога гука *k ад *t;
F) асіміляцыю выбухнога гука *k гукам *t.

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

Гук [г] у складзе сучаснага беларускага ўказальнага займенніка *гэты (гэтая, гэтае)* па паходжанні з'яўляецца

A) прыстаўным зычным, які ўзнік перад пачатковым галосным займенніка *этот (эта, это)*;

B) часткай рэфлекса *(гэ)* праславянскай указальнай часціцы *he, якая далучылася да ўказальнага займенніка *tъ (*ta, *to);

C) адным з двух гукаў *(гэ)*, якія ўзніклі па аналогіі з дыялектнымі формамі тыпу *гэны (гэная, гэнае)* і далучыліся да ўказальнага займенніка *той (тая, тое)* < *tъ (*ta, *to).

Заданне 8

Адзначце сказ, у якім падкрэсленая форма творнага склону адзіночнага ліку займенніка **вьсь** *выступае з канчаткам мяккага варыянта скланення:*

A) **Потомь въ тыхъ же уберахъ, и зъ онымъ <u>всимъ</u> верънычъ събраньемъ, пошли до костела Панъны Марии Латинъского Рымского, и тамъ ... Богу Христу оную светую единость поручили...** (Саб. Бер., 17 адв.);

B) **Иншіе тежъ цесари а потымъ зась папежове Римскіе, зо <u>всѣмъ</u> христіанствомъ, въ томъ календару отмѣны не чинили, окромѣ што свѧтамъ (праздникомъ) часы певные назначиваны бывали.** (Апокр., 47 адв.).

Заданне 9

Адзначце сказ, у якім падкрэслены займеннік выступае з найбольш старажытнай флексіяй роднага склону адзіночнага ліку жаночага роду:

A) **да на то^{м} мѣстьци и^{ж} было на конци <u>тоє</u> оулице. кде неколи сто#^{л} и бы^{л} дом дв҃двъ ?исаи ^тца его бы^{л}**… (Валхвы, р. 22 – 24);

B) **то та^{к} о порѧ^{д}ку и сумѣ <u>тои</u> першеи части о^{т}повѣди вкоротцѣ ткноу^{в}ши, до речи самои ю^{ж} приступоую** (Апокр., 10 адв.).

Заданне 10

Замест шматкроп'я пастаўце патрэбную граматычную форму ўказальнага займенніка **тъ, та, то**. *Запішыце атрыманую словаформу:*

не тъшти ся бързо иштисти до другыя главизны. нъ поразумѣи чьто глаголють книгы и словеса ... . (Зб. 1076).

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Адзначце ўсе групы займеннікаў мяккай разнавіднасці:

A) **вьс"къ, вьс"ка, вьс"ко**; B) **и, ", ~**; C) **инъ, ина, ино**;
D) **къто%** E) **нашь, наш", наше**; F) **свои, сво", сво~**.

Заданне 2

Адзначце сказ, у якім падкрэслены ўказальны займеннік:

A) **То естъ цудъ надъ цуды великий, ижъ... Кгрецкий народъ** **<u>онъ</u> великий и страшливый, и мудрый, славныи и моцный, который (всему) свѣту пановалъ, за помъстою Боскою, отъ дикихъ людеи въ неволю пойманный естъ.** (Скарга, Сабор Бер., 48);

B) **Богу Христу оную светую единость поручили, абы ее <u>Онъ</u> Самъ умоцнялъ и держалъ, на повстанье зелжоное славы християнское, на пострахъ невѣрному поганъству и на утверъженье королевъства того.** (Скарга, Сабор Бер., 18 – дв).

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

взглядомъ нарушенья сего листу фундацыйного, если бы <u>якое-кольвекъ</u> отъ насъ дѣятися мѣло, закладаемъ на себе заруки копъ семъ сотъ грошей личбы литовской (АЗР, IV, 523, 1631).

Падкрэслены займеннік па разраду з’яўляецца

A) адмоўным; B)адносным; C) азначальным; D) няпэўным;

E) прыналежным; F) пытальным; G) указальным.

Заданне 4

Для падкрэсленага займенніка падбярыце сучасныя адпаведнікі з такім жа лексічным значэннем:

<u>жаден</u> поцтивы[s] не хотѣл жон дат, аж есте их накрали и кгвалтом набрали. (Бельск., 147 б).

A) нейкі; B) ніякі; C) які-небудзь; D) пэўны;

E) ніводзін; F) адзін.

Заданне 5

Выберыце правільны адказ:

У канцы прыналежных займеннікаў **мои, твои, свои**

A) адбыўся пераход [и] → [й];

B) адбылася рэдукцыя канцавога галоснага гука.

Заданне 6

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У гісторыі беларускай мовы займеннік *хто* < *kъto перажыў наступныя фанетычныя змяненні

A) асіміляцыю выбухнога гука *k гукам *t;

B) дысіміляцыю выбухнога гука *k ад *t;

C) праясненне рэдукаванага *ъ ў гук поўнага ўтварэння;

D) сцяжэнне у групе *kъt;

E) спрашчэнне у групе *kъt;

F) страту слабога рэдукаванага *ъ.

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

Гук [г] у складзе сучаснага беларускага ўказальнага займенніка *гэты (гэтая, гэтае)* па паходжанні з'яўляецца

А) прыстаўным зычным, які ўзнік перад пачатковым галосным займенніка *этот (эта, это)*;

В) адным з двух гукаў *(гэ)*, якія ўзніклі па аналогіі з дыялектнымі формамі тыпу *гэны (гэная, гэнае)* і далучыліся да ўказальнага займенніка *той (тая, тое)* < *tъ (*ta, *to);

С) часткай рэфлекса *(гэ)* праславянскай указальнай часціцы *he, якая далучылася да ўказальнага займенніка *tъ (*ta, *to).

Заданне 8

Адзначце сказ, у якім падкрэсленая форма творнага склону адзіночнага ліку займенніка **вьсь** *выступае з канчаткам цвёрдага варыянта склanення:*

А) **а Wва папа лис^{т} из роуки его оуз#^{л}. а Wнъ емоу на ты^{х} мhстъ поусти^{л} и велhлъ и росчести пре^{д} <u>оуси^{м}</u>* людо^{м}. и пре^{д} ^це^{м} его** (Жыц. Ал., 98 б); (* у форме Т. скл. **вь→оу**);

В) **тымь оусемъ володети кнзю скирикгаилу брату ншму так жь волость свислочь и с данью и с землею и с людми и со <u>всѣмь</u> доходомъ...** (Гр. кар. Уладзісл. кн. Скірг., 1387).

Заданне 9

Адзначце сказ, у якім падкрэслены займеннік выступае з найбольш старажытнай флексіяй роднага склону адзіночнага ліку жаночага роду:

А) **ведле... слоушности <u>всѧкой</u>** (Апокр., 58);

В) **да тые звер#та их же такъ наимоую^{т}. знають оуси дороги. да частокра^{т} сами врачаю^{т} чере^{с} далекую дорогоу. безъ <u>оусѧкое</u> напасти звере^{в} злодее^{в} альбо лотро^{в}** (Валхвы, р. 53 – 56).

Заданне 10

Замест шматкроп'я пастаўце патрэбную граматычную форму ўказальнага займенніка **тъ, та, то**. *Запішыце атрыманую словаформу:*

потреба абы завше злоучены были ... двh цнотh (Каліст, II, 29).

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Адзначце ўсе групы займеннікаў мяккай разнавіднасці:

А) **вашь, вашꙗ, ваше**; В) **овъ, ова, ово**; С) **онъ, она, оно**;

D) **свои, сво"**, **сво~**; Е) **тъ, та, то**; F) **чьто**.

Заданне 2

Адзначце сказ, у якім падкрэслены ўказальны займеннік:

А) **... папежъ жаденъ за антихриста розумѣтися не можетъ, кгдыжъ онъ николи въ Єрусолимской церкви не седелъ, ани еще седитъ.** (Пацей, Унія, 36 адв.);

В) **Але ты подобнось на онъ часъ окуляровъ не мелъ, колись тые слова мои читалъ, жесь ихъ недобре зрозумелъ.** (Пацей, Адказ клірыку Астр., 493 – 494).

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

Слыши, чоловече добрый хтожъкольвекъ! (Бо ижесь машкарою* лице свое закрылъ, трудно тебе познати). (Пацей, Адказ клірыку Астр., 482); (* **машкара** – маска).

Падкрэслены займеннік па разраду з'яўляецца

А) указальным; B) пытальным; C) прыналежным; D) няпэўным;
E) азначальным; F) адносным; G) адмоўным.

Заданне 4

Для падкрэсленага займенніка падбярыце сучасныя адпаведнікі з такім жа лексічным значэннем:

Жадного несть онъжебы всегда живъ былъ, и ни того онжебы в таковои речи недежду моглъ имети. (Скар., Екл., 14).

А) аднаго; B) ніводнага; C) якога-небудзь;
D) нейкага; E) нікога; F) пэўнага.

Заданне 5

Выберыце правільны адказ:

У канцы пытальна-адноснага займенніка **чьи**

А) адбылася рэдукцыя канцавога галоснага гука;
B) адбыўся пераход [и] → [й].

Заданне 6

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У гісторыі беларускай мовы займеннік *хто* < *kъto перажыў наступныя фанетычныя змяненні

А) сцяжэнне у групе *kъt;
B) спрашчэнне у групе *kъt;
C) дысіміляцыю выбухнога гука *k ад *t;
D) асіміляцыю выбухнога гука *k гукам *t;
E) праясненне рэдукаванага *ъ ў гук поўнага ўтварэння;
F) страту слабога рэдукаванага *ъ.

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

Гук [г] у складзе сучаснага беларускага ўказальнага займенніка *гэты (гэтая, гэтае)* па паходжанні з’яўляецца

А) часткай рэфлекса *(гэ)* праславянскай указальнай часціцы *he, якая далучылася да ўказальнага займенніка *tъ (*ta, *to);

В) прыстаўным зычным, які ўзнік перад пачатковым галосным займенніка *этот (эта, это)*;

С) адным з двух гукаў *(гэ)*, якія ўзніклі па аналогіі з дыялектнымі формамі тыпу *гэны (гэная, гэнае)* і далучыліся да ўказальнага займенніка *той (тая, тое)* < *tъ (*ta, *to).

Заданне 8

Адзначце сказ, у якім падкрэсленая форма творнага склону адзіночнага ліку займенніка **вьсь** *выступае з канчаткам мяккага варыянта скланення:*

А) **Кому отъ мѣста ключи отдаютъ, за найболшого урѧдника признаваютъ его; и хто <u>всѣмъ</u> владаетъ, што есть у дому, той господаремъ есть всее чел#ди, который за своимъ ключемъ все ховаетъ.** (Апокр., 96);

В) **Кому отъ места ключы отъдаютъ, за найвысшого урядника прызнаваютъ его. И хто <u>всимъ</u>, што въ дому естъ, владнетъ, тотъ господоромъ естъ всее челяди, которыи подъ своимъ ключомъ все ховаетъ.** (Саб. Бер., 26-жв).

Заданне 9

Адзначце сказ, у якім падкрэслены займеннік выступае з найбольш старажытнай флексіяй роднага склону адзіночнага ліку жаночага роду:

А) **до <u>ѡное</u> хоронки подземное. и до Ѡдрина дрова и иные посполитые речи те^ж на торгъ привезены были** (Валхвы, р. 77 – 80);

В) **ка^ждого бискупа обранье оутвержено бывало зезволеньемъ... всехъ бискуповъ <u>оной</u> парафеи** (Апокр., 14).

Заданне 10

Замест шматкроп’я пастаўце патрэбную граматычную форму ўказальнага займенніка **тъ, та, то**. *Запішыце атрыманую словаформу:*

того лhт̃ коли алъбрахтъ. вл̃дка ризк̃ии оумьрлъ. Uздоумалъ кн#зh смольнескыи. мьстиславъ. двд̃въ сн̃ъ. прислалъ въ ригоу сво~го лоучьшего попа. ~рьме". и съ нимь оумьна моужа пантель". и сво~го горда смольнеска. ... два была послъмь оу ризh. (Грам. 1229).

ПРЫМЕТНІК

Кароткія прыметнікі

ВАРЫЯНТ І

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Па паходжанні кароткі прыметнік – гэта назоўнік у функцыі

A) выказніка; B) дзейніка; C) азначэння пры другім назоўніку; D) дапаўнення пры другім назоўніку; E) акалічнасці пры другім назоўніку.

Заданне 2

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Кароткія прыметнікі скланяліся

A) па іменнаму тыпу;
B) па займеннаму тыпу;
C) як назоўнікі з асновай на галосны *ū;
D) як назоўнікі з асновай на зычны;
E) як назоўнікі з асновамі на *ŏ/*jŏ і *ā/*jā.

Заданне 3

Праскланяйце агульнаўсходнеславянскае словазлучэнне **великъ кънѧзь** *у адзіночным ліку (Н. – М. скл.). Запішыце атрыманыя словаформы.*

Заданне 4

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Кароткім прыметнікам у старажытнасці была ўласціва сінтаксічная функцыя

A) азначэння; B) дапаўнення; C) акалічнасці; D) прэдыкатыўная.

Заданне 5

Выберыце правільны адказ:

<u>добра</u> естъ згода, и красно мешкати братьи въ сполечности (Адказ клірыка Астр., 6).

Падкрэслены кароткі прыметнік выконвае ў дадзеным сказе функцыю

A) атрыбутыўную; B) прэдыкатыўную.

Заданне 6

Выпішыце з дадзенага ўрыўка ўсе кароткія прыметнікі:

выпустиша печенhзи мужь свои. бh бо превеликъ зhло. и страшенъ. и выступи мужь володимерь. и оузрh и печенhзинъ и посмh"с#. бh бо середнии тhломь (Лаўр. лет.).

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

завспеваите г҃сви песенкоу <u>новꙋ</u>. (Пс. 16 ст., 98 – 98 б).

Падкрэслены кароткі прыметнік ужыты са спрадвечнай для гэтай граматычнай пазіцыі флексіяй

A) так; B) не.

Заданне 8

Дайце граматычную характарыстыку падкрэсленага прыметніка:

Всемоу латинескомоу . ꙗзыкоу. и роуси. кто <u>правыи</u> кUпечь **ѥсть. ѿ морѧ даѥмо. свободно. кто хочете по двине ѥхати. оу вьрхъ. или оу низъ.** (Грам. 1229).

Разрад:	Род:	Лік:	Склон:
A) якасны;	D) мужчынскі;	G) адзіночны;	J) назоўны;
B) адносны;	E) жаночы;	H) парны;	K) родны;
C) прыналежны;	F) ніякі;	I) множны;	L) давальны;
			M) вінавальны;
			N) творны;
			O) месны.

Заданне 9

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Вядома, што ў старажытнасці ўсе формы вышэйшай ступені параўнання прыметнікаў утвараліся пры дапамозе суфікса **-ѣиш-** ці **-ьш-**. У назоўным склоне адзіночнага ліку канцавы [ш] страціўся ў кароткіх формах роду

A) мужчынскага; B) ніякага; C) жаночага.

Заданне 10

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У беларускай мове форма вышэйшай ступені параўнання прыслоўя па паходжанні з’яўляецца застылай формай вышэйшай ступені параўнання кароткага прыметніка назоўнага склону

A) адзіночнага ліку мужчынскага роду;

B) множнага ліку мужчынскага роду;

C) адзіночнага ліку жаночага роду;

D) множнага ліку жаночага роду;

E) адзіночнага ліку ніякага роду;

F) множнага ліку ніякага роду.

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Па паходжанні кароткі прыметнік – гэта назоўнік у функцыі

А) выказніка; В) азначэння пры другім назоўніку; С) дзейніка; D) дапаўнення пры другім назоўніку; Е) акалічнасці пры другім назоўніку.

Заданне 2

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Кароткія прыметнікі скланяліся

А) па займеннаму тыпу;
В) па іменнаму тыпу;
С) як назоўнікі з асновамі на *ŏ/*jŏ і *ā/*jā;
D) як назоўнікі з асновай на зычны;
Е) як назоўнікі з асновай на галосны *ū.

Заданне 3

Праскланяйце агульнаўсходнеславянскае словазлучэнне **хорошь человѣкъ** *у адзіночным ліку (Н. – М. скл.). Запішыце атрыманыя словаформы.*

Заданне 4

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Кароткім прыметнікам у старажытнасці была ўласціва сінтаксічная функцыя

А) прэдыкатыўная; В) азначэння; С) дапаўнення; D) акалічнасці.

Заданне 5

Выберыце правільны адказ:

дꙋша <u>чловѣча</u> ѡт б҃а зверхꙋ есть надхнена (Выкл., 5).

Падкрэслены кароткі прыметнік выконвае ў дадзеным сказе функцыю

А) атрыбутыўную; В) прэдыкатыўную.

Заданне 6

Выпішыце з дадзенага ўрыўка ўсе кароткія прыметнікі:

а прото^{ж} стережися всякого имꙋщи ѡко зерко. а са^{м} презлишь бе҃^{л}. а боудет ли еще к семꙋ еще широкоче҃^{л} и скоулоборо^{д}, и вла҃^{с} главы его гоустъ. стережися его ꙗко скорпеевъ индеискы^{х}. забивающи^{х} позреніе^{м} свои҃^{м} (Тайна тайных, α).

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

въшьдъ же цр҃ь. видѣтъ възлежащиихъ видѣ тоу чл҃ка необлъчена въ одѣни~ брачьно~ и гл҃а ~моу др@же како вънидє сѣмо. не имы одѣни" брачьна (Астр. ев., 81 адв.).

Падкрэслены кароткі прыметнік ужыты са спрадвечнай для гэтай граматычнай пазіцыі флексіяй

A) не; B) так.

Заданне 8

Дайце граматычную характарыстыку падкрэсленага прыметніка:

привела єстъ мастерова пилность и тыхъ кои не знали къ покланению техъ кумировъ (Скар., ПБ, 21 б).

Разрад:	Род:	Лік:	Склон:
A) якасны;	D) жаночы;	G) множны;	J) назоўны;
B) адносны;	E) мужчынскі;	H) адзіночны;	K) родны;
C) прыналежны;	F) ніякі;	I) парны;	L) давальны;
			M) вінавальны;
			N) творны;
			O) месны.

Заданне 9

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Вядома, што ў старажытнасці ўсе формы вышэйшай ступені параўнання прыметнікаў утвараліся пры дапамозе суфікса -**ѣиш**- ці -**ьш**-. У назоўным склоне адзіночнага ліку канцавы [ш] страціўся ў кароткіх формах роду

A) мужчынскага; B) жаночага; C) ніякага.

Заданне 10

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У беларускай мове форма вышэйшай ступені параўнання прыслоўя па паходжанні з'яўляецца застылай формай вышэйшай ступені параўнання кароткага прыметніка назоўнага склону

A) адзіночнага ліку жаночага роду;
B) множнага ліку жаночага роду;
C) адзіночнага ліку мужчынскага роду;
D) множнага ліку мужчынскага роду;
E) адзіночнага ліку ніякага роду;
F) множнага ліку ніякага роду.

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Па паходжанні кароткі прыметнік – гэта назоўнік у функцыі

А) выказніка; В) акалічнасці пры другім назоўніку; С) азначэння пры другім назоўніку; D) дапаўнення пры другім назоўніку; Е) дзейніка.

Заданне 2

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Кароткія прыметнікі скланяліся

А) як назоўнікі з асновамі на *ŏ/*jŏ і *ā/*jā;
В) як назоўнікі з асновай на зычны;
С) як назоўнікі з асновай на галосны *ū;
D) па іменнаму тыпу;
Е) па займеннаму тыпу.

Заданне 3

Праскланяйце агульнаўсходнеславянскае словазлучэнне **пригожь женихъ** *у адзіночным ліку (Н. – М. скл.). Запішыце атрыманыя словаформы.*

Заданне 4

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Кароткім прыметнікам у старажытнасці была ўласціва сінтаксічная функцыя

А) дапаўнення; В) азначэння; С) акалічнасці; D) прэдыкатыўная.

Заданне 5

Выберыце правільны адказ:

и ѡсѣде Ꙗрополка в роднѣ. и бѣ гладъ <u>великъ</u> в немь (Лаўр. лет.).

Падкрэслены кароткі прыметнік выконвае ў дадзеным сказе функцыю

А) атрыбутыўную; В) прэдыкатыўную.

Заданне 6

Выпішыце з дадзенага ўрыўка ўсе кароткія прыметнікі:

тѣломъ быⷭ҇ красенъ. оузрастомъ высокъ. кроуглымъ лицемъ. ѡчима свѣтлыма. брада мала. веселъ оумомъ млаⷣ оубо быⷭ҇. свѣтеⷧ҇ красотою. на ратехъ храбръ. оумомъ премудръ. (Чэцця 1489, 279 – 289).

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

Не бысь ту брата Брячяслава, ни другаго Всеволода; единъ же изрони <u>жемчюжну</u> душу изъ храбра тѣла, чресъ злато ожереліе. (Слова).

Падкрэслены кароткі прыметнік ужыты са спрадвечнай для гэтай граматычнай пазіцыі флексіяй

А) так; В) не.

Заданне 8

Дайце граматычную характарыстыку падкрэсленага прыметніка:

А оже кто въс#деть на <u>чюжь</u> конь не прашавъ (Руск. пр., 249 – 250).

Разрад:	Род:	Лік:	Склон:
А) якасны;	D) ніякі;	G) адзіночны;	J) назоўны;
В) адносны;	E) мужчынскі;	H) множны;	K) родны;
С) прыналежны;	F) жаночы;	I) парны;	L) давальны;
			M) вінавальны;
			N) творны;
			O) месны.

Заданне 9

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Вядома, што ў старажытнасці ўсе формы вышэйшай ступені параўнання прыметнікаў утвараліся пры дапамозе суфікса -**ѣиш**- ці -**ьш**-. У назоўным склоне адзіночнага ліку канцавы [ш] страціўся ў кароткіх формах роду

А) жаночага; В) ніякага; С) мужчынскага.

Заданне 10

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У беларускай мове форма вышэйшай ступені параўнання прыслоўя па паходжанні з'яўляецца застылай формай вышэйшай ступені параўнання кароткага прыметніка назоўнага склону

А) адзіночнага ліку ніякага роду;
В) адзіночнага ліку мужчынскага роду;
С) адзіночнага ліку жаночага роду;
D) множнага ліку ніякага роду;
E) множнага ліку мужчынскага роду;
F) множнага ліку жаночага роду.

Поўныя прыметнікі

ВАРЫЯНТ І

Заданне 1

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Поўныя прыметнікі называюць займеннымі (займеннікавымі), таму што яны

А) змяняліся па займеннаму тыпу скланення;
В) утвараліся ад займеннікаў;

C) утвараліся пры дапамозе ўказальнага займенніка;

D) у выказванні выступалі толькі пасля імя (за імем).

Заданне 2

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Поўныя прыметнікі называюць члennымі, таму што яны

A) утвараліся пры дапамозе члена – паказчыка пэўнасці;

B) чляніліся на кароткі прыметнік і ўказальны займеннік;

C) выконвалі пэўную сінтаксічную функцыю – з'яўляліся членамі сказа;

D) мелі членную марфемную будову.

Заданне 3

З правага і левага слупкоў падбярыце дзве пары так, каб утварыліся апісанні працэсаў, якія адбыліся ў гісторыі беларускай мовы ў наступным выпадку:

хоробръ + и = хоробръјь

1) на месцы [ъј]	A) адбываецца рэдукцыя галоснага [ь]
2) у канцавым складзе	B) узнікае [о]
	C) узнікае [и]
	D) узнікае [и$_р$]
	E) узнікае [ы]
	F) узнікае [ы$_р$]

Заданне 4

Адзначце сказ, у якім падкрэслены прыметнік мужчынскага роду выступае з больш позняй па часе ўтварэння флексіяй назоўнага склону адзіночнага ліку:

A) **Владисла б҃ье мл҃сти. король полскии. литовски и руски. иных земль г҃сдарь.** (Грам. кар. Уладзісл., 1387);

B) **а при томъ были ч҃сные люди. панъ х҃рщнъко зегловьскии и докторъ ст҃ославъ.** (Грам. кар. Уладзісл., 1387).

Заданне 5

Дапасуйце прыметнік, пададзены ў дужках, да падкрэсленага назоўніка. Запішыце атрыманую граматычную форму гэтага прыметніка:

Яцко Ѵгольниковичъ... а шуринъ его Болтромей Черемшичъ ѣхали на день Светого Духа зъ ярмарку (Кузницкій, -аѧ, -ое) (АВАК, т. 17, с. 109).

Заданне 6

Адзначце сказ, у якім падкрэслены прыметнік выступае з больш старажытным для дадзенай граматычнай пазіцыі канчаткам:

А) **Иꙁали не лепеи анижьли вы сами церемонии церькви** <u>**греческое**</u> **с писма светыхъ ѡтецъ греческихъ ведають, бо ихъ частеи читають анижьли вы,** (Справ. апіс., **М**);

В) **мы старожитной релѣи** <u>**греческой**</u> **наслѣдовцы** (Апокр., 65 адв.).

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

вшелякие <u>**дорочные**</u>* **м҃лтвы и памяти за змерлꙋю братію... при олтарꙋ нашомꙅ обхожение быти маютъ** (Ст. бр., 19). (* дорочные – штогодныя).

Канчатак падкрэсленага поўнага прыметніка паходзіць з былога канчатка множнага ліку назоўнага склону роду

А) мужчынскага; В) жаночага; С) ніякага.

Заданне 8

Адзначце сказы, у якіх ёсць прыметнікі ў форме найвышэйшай ступені параўнання, і пад адпаведнымі літарамі выпішыце гэтыя прыметнікі:

А) **для способꙋ лепъшог и ѡтправы потешнеꙅшэꙅ и справедливости людскоꙅ статꙋтъ новыи въ скꙋтэчное ꙋживане привели** (Ст. 1566, 5);

В) **Дꙋховне пакъ сее разꙋмеючи премногия тайны веры хр҃стовы в сих вторыхъ книгахъ Моисеевыхъ знайдемы** (Скар. КВ, 3);

С) Е) **князь Игор на древяны, дан незноснꙋю взложил, болшꙋю ниж ѡлег ѡпекꙋн его** (Стрыйк., 439 б);

D) **Если пꙋщꙋ Трыщана, бꙋдеть королю жаль Милиенца, если пꙋщꙋ Милиенца, тогда моемꙋ намилеишомꙋ Трыщанꙋ вмерети.** (Трышч., р. 286 – 288).

Заданне 9

Ахарактарызуйце ўсе прыметнікі дадзенага ўрыўка паводле катэгорыі ступеней параўнання:

абы се богачы права ѿ кожъдого кгвалтꙋ, и збыткꙋ погамовалъ, а надъ слабшимъ и хꙋдъшимъ не паствильсе, и ꙋтискати его не могъ бо для того права сꙋть постановлены, абы можномꙋ и потꙋжномꙋ, не все было вольно чынити (Прамова Л.Сапегі // Ст. 1588, 1).

Заданне 10

Запішыце, у ролі якой часціны мовы ўжыта падкрэсленае слова?

А если бысь мовилъ, же, даючы <u>**хворымъ**</u>, **прыливаютъ вина, ино ведаешъ и самъ, же тое вино не естъ сакраментомъ, але только для снаднейшого пожитя** <u>**хворымъ**</u> **дается.** (Унія, 238).

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Поўныя прыметнікі называюць займеннымі (займеннікавымі), таму што яны

A) у выказванні выступалі толькі пасля імя (за імем);

B) змяняліся па займеннаму тыпу скланення;

C) утвараліся пры дапамозе ўказальнага займенніка;

D) утвараліся ад займеннікаў.

Заданне 2

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Поўныя прыметнікі называюць членнымі, таму што яны

A) мелі членную марфемную будову;

B) чляніліся на кароткі прыметнік і ўказальны займеннік;

C) утвараліся пры дапамозе члена – паказчыка пэўнасці;

D) выконвалі пэўную сінтаксічную функцыю – з’яўляліся членамі сказа.

Заданне 3

З правага і левага слупкоў падбярыце дзве пары так, каб утварыліся апісанні працэсаў, якія адбыліся ў гісторыі беларускай мовы ў наступным выпадку:

молодъ + и = молодъј

1) на месцы [ъј]	A) адбываецца рэдукцыя галоснага [ь]
2) у канцавым складзе	B) узнікае [ы]
	C) узнікае [$ы_р$]
	D) узнікае [и]
	E) узнікае [$и_р$]
	F) узнікае [о]

Заданне 4

Адзначце сказ, у якім падкрэслены прыметнік мужчынскага роду выступае з больш позняй па часе ўтварэння флексіяй назоўнага склону адзіночнага ліку:

A) **та[к]же <u>нѣмецкии</u> купець што проступить оу полоцку ино его посла[т] к ризh ино его тамъ Wсуд#[т] по ризькому праву,** (Дагавор Полацка з Рыгай, 1407, р. 23 – 25);

B) **ны[н] ж бы кн#[з] великыи витовтъ Wспдрь на[ш], а любо его послhдкове кто коли буде[т] Wсподарь <u>полоцки</u> оу полоцку искла[д] вчинили, а любо мештерь задвиньскии в ризh, а тотъ искла[д] держ#[т] на Wбh露 сторонh** (Дагавор Полацка з Рыгай, 1407, р. 11 – 13).

Заданне 5

Дапасуйце прыметнік, пададзены ў дужках, да падкрэсленага назоўніка. Запішыце атрыманую граматычную форму гэтага прыметніка:

онъ ꙗко (наокрутнейшій*, -аꙗ, -ее) <u>звєрꙗ</u> почал се метат (Алекс., 36). (* **окрутныи** – бязлітасны, жорсткі).

Заданне 6

Адзначце сказ, у якім падкрэслены прыметнік выступае з больш старажытным для дадзенай граматычнай пазіцыі канчаткам:

А) **треба не завсегды духовныхъ преложоны[х] слухати, але в[ъ] тотъ часъ, кды правды <u>б҃жей</u> оучa[т]** (Апокр., 68);

В) **не ихъ, але <u>б҃жее</u>** (навукі) **чере[з] моусеѧ даное** (Апокр., 66 адв.).

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

<u>доскональые</u> рубежи... водлугъ назначенья на чертежи... подѣлати приказалъ (АЗР, V, 31).

Канчатак падкрэсленага поўнага прыметніка паходзіць з былога канчатка множнага ліку назоўнага склону

А) мужчынскага роду; В) ніякага роду; С) жаночага роду.

Заданне 8

Адзначце сказы, у якіх ёсць прыметнікі ў форме найвышэйшай ступені параўнання, і пад адпаведнымі літарамі выпішыце гэтыя прыметнікі:

А) **да ѡна види[т҃] милостїве. преѡкроутными и преѡстрыми гвоздъми на кристе есть приби[т҃]. и с крижо[м҃] ѿ земле есть поднесонъ.** (Пакуты Хр., р. 59 – 61);

В) **а Пулкан не спал с конѧ, и конь шол под ним у наигущыи луг и содралъ ему всю парсуну и не мог скинути...** (Трышчан, р҃. 203 – 206);

С) **а рѣка ѡгнистаѧ течи бꙋдет пробꙋючи ч҃лкѡв. если кто золотыи оутчин҃ки мает, свѣтлѣишїи бꙋдꙋт, а кто соломѧныи оучин҃ки мѣти бꙋдет и не трваючи, пойман҃ бꙋдет ѡгнем.** (Казанне Кірыла, 152);

D) **се во истинноу, наразꙋмнѣишїи. что сотвори[л҃] б҃гь сѧкого. или близка к семоу ищи да бѫдешь поспешенъ.** (Тайна тайных, v).

Заданне 9

Ахарактарызуйце ўсе прыметнікі дадзенага ўрыўка паводле катэгорыі ступеней параўнання:

Але и Жидове маютъ писмо светое; але ихъ то не вспомагаетъ, и овшемъ ихъ осуждаетъ и потопляетъ. Бо и лекаръство

найкоштовнейшее одному (хорому) даетъ здоровье, а другому, который ся до прыймованья оного лекаръства коштовного не добре приправилъ, смерть приноситъ. (Пацей, Адказ клірыку Астр., 530).

Заданне 10

Запішыце, у ролі якой часціны мовы ўжыта падкрэсленае слова?

исс҃ъ ѹвиделъ тещу его лежачую, и <u>огневою</u> жгучую. И доткнѹвъсѧ руки ее, и оставила ее <u>огневаѧ</u> (Цяп., 10).

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Поўныя прыметнікі называюць займеннымі (займеннікавымі), таму што яны

A) утвараліся ад займеннікаў;

B) утвараліся пры дапамозе ўказальнага займенніка;

C) у выказванні выступалі толькі пасля імя (за імем);

D) змяняліся па займеннаму тыпу скланення.

Заданне 2

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Поўныя прыметнікі называюць членнымі, таму што яны

A) мелі членную марфемную будову;

B) выконвалі пэўную сінтаксічную функцыю – з’яўляліся членамі сказа;

C) утвараліся пры дапамозе члена – паказчыка пэўнасці;

D) чляніліся на кароткі прыметнік і ўказальны займеннік.

Заданне 3

З правага і левага слупкоў падбярыце дзве пары так, каб утварыліся апісанні працэсаў, якія адбыліся ў гісторыі беларускай мовы ў наступным выпадку:

здоровъ + и = здоровъјь

1) на месцы [ъј]	A) узнікае [и]
2) у канцавым складзе	B) узнікае [$и_р$]
	C) узнікае [ы]
	D) узнікае [$ы_р$]
	E) узнікае [о]
	F) адбываецца рэдукцыя галоснага [ь]

Заданне 4

Адзначце сказ, у якім падкрэслены прыметнік мужчынскага роду выступае з больш позняй па часе ўтварэння флексіяй назоўнага склону адзіночнага ліку:

А) **тако^{ж} полочано$^{\tilde{м}}$ и видибланину волно гостити в ригу и на го^{ть}скы берегъ** (Грам. кн. Герд., 1264);

В) **Се газъ кнѧзь смоленьскыи федоръ соудилъ есмь. бирелѧ съ армановичемь про колоколъ про немецьскыи** (Грам. кн. Фёдара, 1284).

Заданне 5

Дапасуйце прыметнік, пададзены ў дужках, да падкрэсленага назоўніка. Запішыце атрыманую граматычную форму гэтага прыметніка:

И обон# г$^{\tilde{с}}$дь воню (добрыи, -а", -ое) и рече Ноеви не приложу к тому прклинати земли, за дела челов ħческа#. (Скар., КБ, 19 адв.).

Заданне 6

Адзначце сказ, у якім падкрэслены прыметнік выступае з больш старажытным для дадзенай граматычнай пазіцыі канчаткам:

А) **выве^{л} w^{т}ци наши из земли егоупетское. и чере^{с} здоровье цесарское те^{ж} прис#гае^{м} тобе...** (Пак. Хр., 18 б);

В) **реклъ есмъ вывести ва^{с} зъ бħды зъ египе^{т}скои до зе^{м}ли wплываючои моloко^{м} и медо^{м}** (Бібл., 110).

Заданне 7

Выберыце правільны адказ:

а потомъ на четверто^{и} н^{д}ли по свıате в ночи были немилостивые страхи великие дожды кгвалтовные домы по^{д}рывали, ве^{р}хи позносили, ıако черезъ всю тую ночъ не засыпали люде (Баркалаб., р. 115 – 119).

Канчаткі падкрэсленых поўных прыметнікаў паходзяць з былых канчаткаў множнага ліку назоўнага склону

А) ніякага роду; В) мужчынскага роду; С) жаночага роду.

Заданне 8

Адзначце сказы, у якіх ёсць прыметнікі ў форме найвышэйшай ступені параўнання, і пад адпаведнымі літарамі выпішыце гэтыя прыметнікі:

А) **послалъ кн$^{\tilde{з}}$ь Андрѣй кь брату своему меншему родному Дмитрию буквицу** (Мам., 178);

В) **в том мамка намнѣ^{s}шого сына его скрила а своег подкинула** (Бельск., 334 б);

С) **на пагубу сластолюбивымъ и невѣждамъ, възлюбившымъ сей прелестный погибающій вѣкъ** (Аб адзінай веры, 8);

D) … **и волѣла быχ его ждати нижли быти королевою наибольшою наибольшого королевства.** (Трышчан, р. 188 – 191).

Заданне 9

Ахарактарызуйце ўсе прыметнікі дадзенага ўрыўка паводле катэгорыі ступеней параўнання:

прото^ж моуки которые милостїваꙗ матка премилого с҃на своего родѧчи не чоула. а далеко большую моуку мѣла. на моукоу с҃на своего смотрѧчи. (Пак. Хр., р. 91 – 95).

Заданне 10

Запішыце, у ролі якой часціны мовы ўжыта падкрэсленае слова?

<u>**малого**</u> **и** <u>**великого**</u> **онъ створил, и однако о всѣхъ промышлѧетъ** (Каліст, 1, 48 б).

ЛІЧЭБНІК

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Адзначце лічыльныя словы, якія скланяліся па іменнаму тыпу:

A) **четыре**; B) **семь**; C) **дъва**; D) **пѧть**; E) **десѧть**.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Лічыльнае слова **пѧть** у старажытны перыяд скланялася, як

A) неасабовы займеннік з мяккай асновай;

B) назоўнік скланення на *jŏ;

C) назоўнік скланення на *ĭ;

D) назоўнік скланення на зычны.

Заданне 3

Устанавіце адпаведнасць нумара сказа і разрада лічэбніка, ужытага ў ім:

1) **Слово божіе обѣма ꙗко мовѧть рꙋками принѧли, держали, по ему жили, и иныхъ къ нему приводили** (Будны);

2) **Мы сказꙋемъ, штобы то было ѡчіщеніе двенадцетма светкома добрыма** (Вісл.);

3) **сиѧ имена ихъ по градехъ и по местехъ своихъ дванадесѧтеро князей поколениѧ их** (Скар., КБ);

4) **сталосе есть восмое лѣто цесарства цесарѧ римского** (Пакуты Хр.).

A) колькасны; B) зборны; C) парадкавы.

Заданне 4

Адзначце лічбавае выражэнне дробавага лічэбніка:

Купили цекглы ... тысячи полдевети (ИЮМ).

А) 9500; B) 8500; C) 4500.

Заданне 5

Адзначце спосаб, якім утвораны абазначэнні змешаных дробаў у наступным сказе:

Заплатили чотыри рубли безъ четверти (КЗ).

А) аднімання; B) дадавання; C) словаўтварэння з часткай **пол-**.

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Адзначце лічыльныя словы, якія скланяліся па займеннаму тыпу:

А) **одинъ**; B) **сто**; C) **трие**; D) **п#ть**; E) **семь**.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Лічыльнае слова **дес#ть** у старажытны перыяд скланялася, як

А) назоўнік мужчынскага роду скланення на *ĭ;

B) назоўнік мужчынскага роду скланення на *j;

C) назоўнік мужчынскага роду скланення на зычны;

D) неасабовы займеннік мяккай разнавіднасці.

Заданне 3

Устанавіце адпаведнасць нумара сказа і разрада лічэбніка, ужытага ў ім:

1) **Съемъ нынешниs валныs ... двадцат третего днѧ мсца груднѧ року пришлого тисѧча пѧтсот шестдесѧт осмого тут в люблине зложили есмо** (Прыв.);

2) **Днесь у восьмидесѧти и в пѧти летехъ есми, и такs еще есмъ дужъ** (Скар., IН);

3) **Положи десѧтеро хлѣбовъ и ковшъ воды** (Зб. 752);

4) **шпицю ... двадестѧ перву ведлъ крол Ѳилитетес** (Троя).

А) колькасны; B) зборны; C) парадкавы.

Заданне 4

Адзначце лічбавае выражэнне дробавага лічэбніка:

Маютъ платити мѣщане купцы Виленскіе ... отъ каменя льну по грошей пол-третья (АЗР).

А) 2,5 B) 1,5 C) 2/3.

Заданне 5

Адзначце спосаб, якім утвораны абазначэнні змешаных дробаў у наступным сказе:

Забрали ... ечъменю бочок дванадцать и пол ... (АВК).

А) аднімання; В) дадавання; С) словаўтварэння з часткай **пол-**.

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Адзначце лічыльныя словы, якія скланяліся па займеннаму тыпу:

А) **дъва**; В) **дев#ть**; С) **четыре**; D) **восемь**; Е) **дес#ть**.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Лічыльнае слова **съто** ў старажытны перыяд скланялася, як

А) назоўнік ніякага роду скланення на *ŏ;

В) неасабовы займеннік **къто**;

С) указальны займеннік **то**;

D) назоўнік ніякага роду скланення на зычны.

Заданне 3

Устанавіце адпаведнасць нумара сказа і разрада лічэбніка, ужытага ў ім:

1) **вины нестанные за обои прошлые рока заплатили** (Ст. 1588);

2) **над самою дорогою двадцатый копецъ нарожный ѵсыпанъ** (АВК);

3) **бчолы и з ѵльев тыхъ подданыхъ, на имя Хведька бортника осмеры выдраны** (АВК);

4) **имелѕ есть Царь Соломонъ четырьдесѧтѕ тысещь ꙗслеи конѣмъ возовымъ** (Скар., ТЦ).

А) колькасны; В) зборны; С) парадкавы.

Заданне 4

Адзначце лічбавае выражэнне дробавага лічэбніка:

... жита по гроши полчварта (Барк.).

А) 1/8 В) 2 С) 3,5.

Заданне 5

Адзначце спосаб, якім утвораны абазначэнні змешаных дробаў у наступным сказе:

Всего того важыть пѵлторынадцать гривны (АСД).

А) аднімання; В) дадавання; С) словаўтварэння з часткай **пол-**.

АДКАЗЫ

НАЗОЎНІК

№	Варыянт I	Варыянт II	Варыянт III
Катэгорыя роду назоўнікаў			
1	A	B	A
2	ꙗкий, был? (бы)	той, преднѣйшій, бывъ	прынесеный
3	D	A	D
4	C	A	B
5	C, D, F, G, H	A, D, F, H	B, E, F, H
6	A	B	B
7	Хоронжка	воиска	казнодѣꙗ
8	C, F	B, I	C, H
9	A	B	E
10	носадъ (м.) – носади, носада (ж.) – носады	комодъ (м.) – комоди, комода (ж.) – комоды	паперъ (м.) – папери, папера (ж.) – паперы
Катэгорыя ліку назоўнікаў			
1	B	A	C
2	B, G	D, I	D, J
3	A	B	C
4	снохама	человѣкома	рꙋкама
5	A) пар. л. – дары, мн. л. – дарове; B) пар. л. – кѵсъка, мн. л. – кѵсъци; C) пар. л. – очеси, мн. л. – очеса.	A) пар. л. – пирога, мн. л. – пирози; B) пар. л. – пиры, мн. л. – пирове; C) пар. л. – небеси, мн. л. – небеса.	A) пар. л. – волы, мн. л. – волове; B) пар. л. – порога, мн. л. – порози; C) пар. л. – колеси, мн. л. – колеса.
6	A	B	B
7	C	B, C	A
8	B	C	A
9	C	A	C
10	B	C	D
Катэгорыя склону назоўнікаў: адзіночны лік			
1	A, D, H	A, E, G	A, B, G
2	A	B	A
3	E	G	C
4	B, D, E	A, D, E	B, C, E
5	A	B	A
6	волови	домови	вьрхови
7	мѣрой	жатвой	дроѵжиной
8	лисѣ	лꙋцh	гресh
9	A	B	A
10	Госпадзі	матухно, бацько	балячко, гарачко, паненко
Катэгорыя склону назоўнікаў: множны лік			
1	D	C	B
2	A) патріарси B) дарове C) лебеди	A) по́соси B) волове C) гости (гостие)	A) пастѵси B) пирове C) локъти
3	B	D	E

№	Варыянт I	Варыянт II	Варыянт III
4	B	B	A
5	**сынъмъ**	**коханъкомъ**	**ѡчесьмъ**
6	C	E	F
7	**подаръкы**	**сынъми**	**громы**
8	A	B	C
9	D	C	A
10	B, D	A, C	A, D
Катэгорыя адушаўлёнасці/неадушаўлёнасці назоўнікаў			
1	A	B	B
2	B	A	B
3	C	D	E
4	E	C	C
5	A	B	B
Катэгорыя зборнасці назоўнікаў			
1	D	C	A
2	A, D	C, E	C, F
3	B	A	D
4	A, B	A, C	A, D
5	A, D, E, F	D, E, F	B, C, E

ЗАЙМЕННІК

№	Варыянт I	Варыянт II	Варыянт III
Займеннікі 1-й і 2-й асобы, указальна-асабовыя займеннікі, зваротны займеннік			
1	C	A	B
2	A	A	B
3	**тѧ, сѧ, мѧ**	**ти, мѧ, мѧ, мѧ, сѧ, ми**	**ти, ми, ми, ти, сѧ**
4	B, F, I	A, D, I	A, E, H
5	**ны**	**вѣ**	**тебѣ**
6	C	B	B
7	B	A	C
8	A	B	A
9	A	A	A
10	B	B	C
Несабовыя займеннікі			
1	C, E, F	B, E, F	A, D, F
2	A	A	B
3	F	D	D
4	B, D	B, E	B, E
5	A	B	A
6	C, E	B, F	C, F
7	B	C	A
8	A	B	B
9	A	B	A
10	**та**	**тѣ**	**та**

ПРЫМЕТНІК

№	Варыянт I	Варыянт II	Варыянт III
Кароткія прыметнікі			
1	C	B	C
2	A, E	B, C	A, D
3	Н. великъ кънѧзь Р. велика кънѧзꙗ Д. великꙋ кънѧзю В. великъ кънѧзь Т. великъмъ кънѧзьмь М. велицѣ кънѧзи	Н. хорошь человѣкъ Р. хорошꙗ человѣка Д. хорошю человѣкꙋ В. хорошь человѣкъ Т. хорошьмь человѣкъмь М. хороши человѣцѣ	Н. пригожь женихъ Р. пригожꙗ жениха Д. пригожю женихꙋ В. пригожь женихъ Т. пригожьмь женихъмь М. пригожи женисѣ
4	A, D	A, B	B, D
5	B	A	A
6	превеликъ, страшенъ, володимерь	зерко, беⷧ҃, широкочеⷧ҃, скоꙋлобороⷣ, гоꙋстъ	красенъ, высокъ, мала, веселъ, млаⷣ, свѣтеⷧ҃, храбръ, премꙋдръ
7	B	B	A
8	B, D, G, J	C, D, H, J	B, E, G, M
9	A, B	A, C	B, C
10	A, E	C, E	A, B
Поўныя прыметнікі			
1	A, C	B, C	B, D
2	A, B	B, C	C, D
3	1 – F, 2 – A	1 – C, 2 – A	1 – D, 2 – F
4	A	B	A
5	Кꙋзницкого	наокрꙋтнейшєє	добрꙋю
6	A	B	A
7	B	C	C
8	B) премногиѧ D) намиленшомꙋ	A) прєѡкроꙋтными, прєѡстрыми B) наигꙋщыи C) наразȣмнѣишїи	B) намнѣⷭшого C) прелестный D) наибольшою, наибольшого
9	можномȣ, потȣжномȣ – звычайная, слабшимъ, хꙋдъшимъ – вышэйшая ступень параўнання	свєтоє, хоромꙋ, коштовного – звычайная, найкоштовнейшєє – найвышэйшая ступень параўнання	милостїваꙗ – звычайная, премилого – найвышэйшая, большꙋю – вышэйшая ступень параўнання
10	назоўніка	назоўніка	назоўніка

ЛІЧЭБНІК

№	Варыянт I	Варыянт II	Варыянт III
1	B, D, E	A, C	A, C
2	C	C	A
3	1 – B, 2 – A, 3 – B, 4 – C	1 – C, 2 – A, 3 – B, 4 – C	1 – B, 2 – C, 3 – B, 4 – A
4	B	A	C
5	A	B	C

ЗМЕСТ

НАЗОЎНІК

Катэгорыя роду назоўнікаў

Варыянт I **3**
Варыянт II **5**
Варыянт III **6**

Катэгорыя ліку назоўнікаў

Варыянт I **8**
Варыянт II **11**
Варыянт III **13**

Катэгорыя склону назоўнікаў: адзіночны лік

Варыянт I **15**
Варыянт II **17**
Варыянт III **19**

Катэгорыя склону назоўнікаў: множны лік

Варыянт I **21**
Варыянт II **23**
Варыянт III **25**

Катэгорыя адушаўлёнасці/неадушаўлёнасці назоўнікаў

Варыянт I **28**
Варыянт II **29**
Варыянт III **30**

Катэгорыя зборнасці назоўнікаў

Варыянт I **31**
Варыянт II **32**
Варыянт III **33**

ЗАЙМЕННІК

Займеннікі 1-й і 2-й асобы,
указальна-асабовыя займеннікі, зваротны займеннік

Варыянт I **34**
Варыянт II **36**
Варыянт III **38**

Несабовыя займеннікі

Варыянт I **40**
Варыянт II **42**
Варыянт III **44**

ПРЫМЕТНІК

Кароткія прыметнікі

Варыянт I **47**
Варыянт II **49**
Варыянт III **51**

Поўныя прыметнікі

Варыянт I **52**
Варыянт II **55**
Варыянт III **57**

ЛІЧЭБНІК

Варыянт I **59**
Варыянт II **60**
Варыянт III **61**

АДКАЗЫ **62**

Вучэбнае выданне

Свістунова Марына Іосіфаўна
Ціванова Галіна Кузьмінічна

ГІСТАРЫЧНАЯ МАРФАЛОГІЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Матэрыялы для практычных заняткаў студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей

У дзвюх частках

Частка 1

ІМЕННЫЯ ЧАСЦІНЫ МОВЫ

У аўтарскай рэдакцыі

Адказны за выпуск *М. І. Свістунова*

Падпісана да друку 28.02.2008. Фармат 60?84/16. Папера афсетная.
Гарнітура Таймс. Ум. друк. арк. 3,95. Ул.-выд. арк. 2,96. Тыраж 100 экз. Зак.

Беларускі дзяржаўны універсітэт.
ЛВ № 02330/0056804 ад 02.03.2004.
220030, Мінск, праспект Незалежнасці, 4.

Надрукавана з арыгінала-макета
на капіравальна-множыльнай тэхніцы
філалагічнага факультэта
Беларускага дзяржаўнага універсітэта.
220030, Мінск, вул. К. Маркса, 31.